

**Govern
de les Illes Balears**

Consellera d'Immigració i Cooperació
Direcció General de Cooperació

**Universitat de les
Illes Balears**

Vicerectorat de Relacions Exteriors
Oficina de Cooperació al
Desenvolupament i Solidaritat

02 Els indicadors en els projectes de cooperació en turisme sostenible

02

COL·LECCIÓ

COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT
I SOLIDARITAT

Els indicadors en els projectes
**de cooperació en
turisme sostenible**

Miquel Seguí Llinàs

Els indicadors en els projectes
**de cooperació en
turisme sostenible**

Miquel Seguí Llinàs

Col·lecció
Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat.
Volum 2

**Els indicadors en els projectes de
COOPERACIÓ EN TURISME SOSTENIBLE**

autor:

Miquel Seguí Llinàs

col·laboradora:

Margalida Pérez Casellas

Amb el patrocini de la Direcció General de Cooperació
del Govern de les Illes Balears

© del text:
Miquel Seguí Llinàs
Col·laboradora: Margalida Pérez Casellas

© de l'edició:
Universitat de les Illes Balears, 2006

Primera edició:
novembre de 2006

Directora de la col·lecció:
Berta Artigas Lelong

Consell de direcció:
Josep Casanovas Garcia
Isabel Moreno Castillo
Maria Isabel Pomar Fiol
Bernat Riutort Serra
Antoni Socias Salvà
Marcelo Unamuno Miera

Disseny gràfic i maquetació: Gotan
Edició: Universitat de les Illes Balears
Servei de Publicacions i Intercanvi Científic
Cas Jai. Campus universitari
Cra. de Valldemossa, km 7.5. E-07071
Palma (Illes Balears)
Impressió: Taller Gràfic Ramon
Gremi forners, 18. Polígon Son Castelló
07009 Palma

ISBN: 84-7632-955-5
DL: PM 2817-2006

No es permet la reproducció total o parcial d'aquest llibre ni de la coberta, ni el recull en un sistema informàtic, ni la transmissió en qualsevol forma o per qualsevol mitjà, ja sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per registre o per altres mètodes, sense el permís dels titulars del copyright.

Sumari

PRÒLEG	1
PRESENTACIÓ DEL PROJECTE	5
INTRODUCCIÓ	9
CONCEPTES	15
Desenvolupament	
Desenvolupament sostenible	
Turisme	
Turisme sostenible	
Els principis del turisme sostenible	
Mesures de turisme sostenible	
EL PROJECTE «BONES PRÀCTIQUES» EN LA COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT EN L'ÀMBIT DEL «TURISME SOSTENIBLE»	59
Criteris per definir un projecte de turisme sostenible	
Metodologia	
Indicadors	
Conclusió	
BIBLIOGRAFIA	81
ANNEX 1	87
Índex de desenvolupament humà 2001	
Índex de desenvolupament humà 2005	
ANNEX 2	95
Carta de Turisme Sostenible	

Pròleg

La dimensió internacional és possiblement un dels objectius més característics i tradicionals de les universitats, però alhora també un d'aquells on s'han obert els darrers temps més horitzons nous. La cooperació internacional per al desenvolupament n'és un, i són moltes les universitats, entre aquestes la nostra, que han emprès el camí de convertir-se en *agents* d'aquesta col·laboració.

La decisió institucional de participar activament en la cooperació per al desenvolupament sol ser fruit d'un plantejament estratègic d'aquestes institucions de considerar l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament com a espai en el qual manifestar la responsabilitat social, transferir coneixements i expressar el seu compromís envers la societat i els problemes del món. El compromís que va voler adquirir ja fa anys la Universitat de les Illes Balears ha estat potenciat darrerament per un esquema de cooperació horitzontal amb la Conselleria d'Immigració i Cooperació del Govern de les Illes Balears que dona força bons resultats. Un d'aquests el teniu a les mans: és el llibre *Els indicadors en els projectes de cooperació en turisme sostenible*, resultat d'un projecte de recerca que va realitzar el doctor Miquel Seguí Llinàs amb la col·laboració inestimable de la geògrafa Margalida Pérez Casellas durant l'any 2005.

El llibre en qüestió té un propòsit agosarat: trobar indicadors que ens permetin valorar a priori —aquest és el repte— els projectes de cooperació en turisme sostenible. Com si fos poc!

Per què aquest llibre? Com podreu llegir a la introducció, perquè cada vegada són més nombrosos els projectes de cooperació al desenvolupament que trien el turisme confiant que aquest actuarà com a motor del desitjat desenvolupament. Això sí, tant l'un com l'altre, el desenvolupament i el turisme, hauran de ser *sostenibles*, no fos cas que aprofitant-se de la bona voluntat que sol inspirar totes les iniciatives de cooperació, els països empobrits tractassin de desenvolupar-se seguint models poc respectuosos amb el medi ambient i manifestament insostenibles a llarg termini, i a més nosaltres hi col·laboràssim! *Vet ací* com és necessari assegurar-nos que allò que volem fer sota el nom de *Projecte de cooperació al desenvolupament* ho sigui realment.

Tots els instruments existents fins ara per avaluar el grau de *sostenibilitat* d'una activitat o d'una empresa, sigui turística o no, es basen en avaluacions posteriors d'indicadors que

---

---

mesuren distints tipus i graus d'impactes d'aquestes activitats. Depenent del resultat d'aquestes avaluacions s'atorguen o no distintius, certificacions de qualitat. Però el que es planteja aquí és quelcom distint i més difícil: és trobar un mètode que a través d'indicadors ens permeti avaluar i comparar tots els projectes que es pretenen fer i determinar, si es duen a terme, si aconseguiran els resultats esperats. És a dir, si aconseguiran ser vertaderes cooperacions al desenvolupament en turisme sostenible.

No hi ha dubte que treballar amb indicadors està de moda, però inventar-se indicadors o emprar-los sense més ni més no és garantia d'èxit. La funció principal dels indicadors és fer viable l'agregació i el tractament intel·ligent de moltes dades aparentment inconnexes, procedents de fonts diverses, i assegurar de manera sòlida i coherent la seva compatibilitat, comparabilitat i complementarietat. Una altra qüestió bàsica és seleccionar indicadors que siguin pertinents per a la identificació i l'anàlisi d'allò que volem mesurar: en aquest cas la *sostenibilitat* del projecte de cooperació al desenvolupament en turisme, i això no és possible sense un model conceptual de referència. Per això, al llibre trobareu explicades de manera clara i succinta les grans teories del desenvolupament amb les quals el nostre món d'occident ha fornit el seu mite modern més reeixit, com ha transformat el concepte afegint-hi el senzill i polièdric qualificatiu de *sostenible* i com, igualment, el turisme, activitat que ha demostrat amb escreix com a mínim ser capaç de millorar les dades de creixement macroeconòmic, no ha quedat al marge de la discussió sobre *sostenibilitat*. El marc conceptual ens situa, així, en el debat de fons, i és en aquest en el qual els indicadors proposats demostren ser pertinents.

Però els indicadors —a més de comparables, compatibles, complementaris i pertinents al fenomen que es pretén mesurar— han de ser *creïbles*, han de donar confiança, han d'evitar tota possible sospita de parcialitat. Per aconseguir això no basta que siguin sofisticats o estadísticament significatius; el requisit necessari és que siguin formulats amb total independència, la qual cosa s'obté recorrent a treballs teòrics i d'investigació, als actors públics i privats més directament implicats, a especialistes de totes les àrees que abastin el fenomen, sobretot, com més complex sigui aquest millor.

Doncs bé, tot i la brevetat, aquest llibre proposa un mètode que compleix a parer meu aquests requisits. Situa la cerca dels indicadors en el bessó del debat de fons del turisme sostenible, proposa un mètode per determinar els indicadors en què totes les qüestions a esbrinar han estat ponderades de manera objectiva i obté un mecanisme de comparació en el qual els vectors *viabilitat* i *sostenibilitat* del projecte determinen en quin grau els projectes permetran aconseguir-ne els objectius. Breu, clar, senzill i pràctic, no es pot demanar més.

No falta més que felicitar la iniciativa conjunta de la Universitat de les Illes Balears i la Conselleria d'Immigració i Cooperació del Govern de les Illes Balears i, per descomptat, els

---

---

autors, persones a les quals el seu compromís amb l'entorn mai no els ha fet perdre l'esperit crític ni la mirada científica i responsable. A vosaltres, lectors, us desig que pugueu gaudir amb la lectura d'aquestes pàgines tant com em consta que han gaudit els autors realitzant aquest llibre, que ben segur contribuirà a donar solidesa a la col·lecció Cooperació al Desenvolupament i Solidaritat.

Joana M. Petrus
Departament de Ciències de la Terra
Palma, setembre 2006

PRESENTACIÓ
DEL PROJECTE

Presentació del projecte

La Universitat de les Illes Balears dedica, fa bastants d'anys, una part de les seves energies a la cooperació al desenvolupament. Com és normal en un organisme públic, té ganes de compartir les seves energies i el seu saber amb la resta de la societat més necessitada, i això tant a títol individual com col·lectiu.

Molts de professors i d'alumnes, per compte seu, han dedicat part del seu temps a compartir els sabers amb altres entitats i universitats d'arreu del món. Les col·laboracions entre universitats tenen molta tradició entre nosaltres, els professors viatgen a diferents països i, així, la Universitat de les Illes Balears ha acollit professors i alumnes visitants de tots els continents.

Aquesta activitat, sempre que no es feia a títol individual, trobava refugi sota el Vice-rectorat de Relacions Internacionals, avui, de Relacions Exteriors. Però, darrerament, aquesta activitat de cooperació al desenvolupament s'ha vist potenciada amb la signatura d'un conveni de col·laboració entre la Conselleria de Presidència i Esports (en l'actualitat entre la Conselleria d'Immigració i Cooperació) i la Universitat de les Illes Balears, en matèria de cooperació al desenvolupament (acord signat el 12 de març de 2004).

En aquest conveni, a l'annex 10, s'inclouen les activitats temàtiques d'informació, documentació i divulgació, i és en aquest apartat on cal introduir aquest projecte que teniu a les mans.

Aquest projecte es titula *Bones pràctiques en la cooperació al desenvolupament en l'àmbit del turisme sostenible* i es va dur a terme al llarg de l'any 2005 amb la inestimable ajuda de la becària Margalida Pérez, que hi va posar tot el seu esperit i bona voluntat, cosa que ha permès arribar a les conclusions que avui teniu a les mans. Al seu treball de recerca de fons i documentació, silencios, constant, fidel, he d'agrair aquests resultats que llegireu a continuació.

El repte del projecte era doble: en primer lloc, ser capaç de trobar uns indicadors que permetessin avaluar un projecte, abans de realitzar-lo, com a possible en el camp del turisme sostenible, amb referència a la seva viabilitat en la realització, ja que els resultats podrien ser assumits en el concepte que engloba el que hem convingut a anomenar *turisme sostenible*; en segon lloc, conceptualitzar aquests indicadors dins els conceptes de cooperació i desenvolupament.

Avui en dia, molts de conceptes estan en revisió, i és difícil trobar una definició plenament satisfactòria, ja que hi ha moltes interpretacions i els diferents grups de la societat els usen en benefici i interès propis. És cooperació donar una ajuda a una entitat perquè aquesta compri uns béns a una determinada empresa amb la qual el donant comparteix interessos? És cooperació ajudar tècnicament i econòmicament una ONG que pretén fins partidistes amb aquesta cooperació? Les preguntes a les realitats que els mitjans de comunicació ens posen davant els ulls són enormes. Per altra banda, què podem dir del concepte de desenvolupament? És un altre concepte del qual hi ha moltes inter-

pretacions. Quins indicadors són vàlids per avaluar aquest estat de desenvolupament? El producte interior brut? L'índex de desenvolupament humà?

Si tots aquests conceptes ja feien difícil enquadrar aquest projecte, la dificultat augmentava quan l'havíem d'aplicar a un altre concepte terriblement difícil de definir com és el de turisme sostenible. Quantes coses s'han dit i defensat en nom seu! Per uns era el creixement negatiu, disminuir el nombre de turistes d'un lloc; per altres, era desenvolupar el creixement turístic fins a aconseguir doblar la realitat d'aquells moments; per altres era el motor del creixement econòmic de la regió i, finalment, per altres era limitar el creixement a la mínima expressió per tal de conservar el sistema del moment, intacte, com si el món no canviàs i evolucionàs constantment.

Totes aquestes dificultats les hem intentades superar per arribar al final feliç de trobar uns indicadors d'una validesa acceptable per part de totes les persones consultades. Molta feina per resultats tan pobres? Creiem que no, que han valgut la pena tots aquests esforços, perquè cada pas, per petit que sigui, ens permet avançar en el camí de crear un món millor, per a tots, desenvolupats o no, segons les estadístiques, però humans sempre, amb les mateixes ànsies de felicitat, salut i pau que, al cap i a la fi, són la nostra meta mentre lluitam en aquest món, local o globalitzat.

INTRODUCCIÓ

Introducció

El turisme s'ha transformat en l'element bàsic de la vida de les persones al segle XXI. En l'actualitat està present en totes les activitats i mitjans de comunicació, tant en els aspectes socials com en els econòmics o de respecte al medi. Per què?

Simplement, perquè forma part ja del sistema de vida d'una bona part de la població mundial.

En el camp social ens trobam que els habitants dels països dits desenvolupats, i una minoria de la població dels que no arriben a aquesta categoria, l'han integrat ja com un element bàsic de la seva vida, i això, per diverses causes.

Per a una bona part de la població el ritme de treball i de vida que duu, li exigeix una desconexió de tant en tant per poder sobreviure. Les exigències del treball, la deshumanització del tracte entre les persones, el ritme desenfrenat d'activitats i, també, l'etapa de consumisme en què ens trobam fan que, sovint, les persones es plantegin tallar amb això per gaudir d'uns dies diferents. La sortida del cap de setmana, el *pont* que s'acosta i que cal aprofitar, les petites vacances de Nadal o Pasqua o les grans vacances de l'estiu estan sempre sobre la taula en les converses amb companys i amics.

Són una manera de poder alleugerir les tensions, carregar les bateries i disposar-nos a

suportar, una altra vegada, per una temporada, el ritme trepidant dels dies normals. No hem acabat de contar la nostra darrera escapada, quan ja planificam la següent. És la fuita continua que ens permet sobreviure.

Si a això hi afegim la curiositat innata de molta gent per descobrir i conèixer nous llocs, nous costums, noves formes de vida, per descobrir l'altre i així poder veure'ns-hi reflectits nosaltres mateixos, ja tenim una explicació vàlida d'aquesta gran moda de viatjar que anomenam turisme.

Com a conseqüència d'aquesta necessitat social, bastants de mecanismes econòmics es posen en marxa: per viatjar, cal utilitzar uns mitjans de transport (no hi ha viatge sense desplaçament), allotjar-se i alimentar-se. Aquests serveis són oferts per nombroses empreses i d'altres que s'encarreguen de posar-los a les nostres mans. Tot un moviment econòmic es posa en marxa, tant en el lloc de partida com en el d'arribada i durant el viatge.

Tots aquests desplaçaments massius de persones, les quals s'han d'allotjar i alimentar, aquests espectacles que hom els ofereix, aquests espais d'oci, aquestes infraestructures necessàries, tenen un impacte important sobre el medi: tant en el medi físic (urbanitzacions, construccions al litoral o a la muntanya, aeroports i ports, carreteres i

autopistes) com en el medi social i cultural (costums, festes, activitats econòmiques). De vegades, aquests impactes destrueixen o modifiquen irreversiblement l'esmentat medi.

No és estrany que davant l'impacte econòmic que té el turisme, moltes societats en crisi, moltes ciutats o regions que han vist estancat el seu creixement econòmic o molts de països que cerquen un creixement econòmic més elevat, vegin en el turisme la gran solució als seus problemes. El gran avantatge del turisme és que resulta ser l'única activitat econòmica en què el consumidor s'ha de desplaçar on hi ha el producte i no al revés, com passa amb els altres

sectors, on és el producte el que és desplaçat als mercats consumidors.

Per això, no és estrany que les regions menys afavorides vegin en el turisme la manera ràpida de tenir un creixement econòmic important, de generar llocs de treball en abundància i tenir una bona *imatge* exterior. No es pensa mai en tots els altres problemes que hi van associats. És un miratge, un somni, que impulsa a aconseguir-ho al més aviat possible.

Per això, països i regions amb problemes, cerquen una cooperació amb altres països o regions amb experiència turística perquè els

ajudin a fomentar aquesta activitat econòmica que veuen com la solució a tots els seus problemes.

D'aquí que apareguin les demandes de programes de cooperació al desenvolupament en què utilitzen el turisme com a motor d'aquest desenvolupament. A més a més, com és moda, demanen sempre un turisme *sostenible*, sense pensar gaire en el que implica això. Per altra part, les zones més desenvolupades també exigeixen que aquest turisme sigui sostenible per poder ajudar-les.

Ara bé, els impactes físics, socials o econòmics del turisme, són els més agressors sobre el territori? No n'hi ha d'altres? Fins i tot, més dolents? Quan es veuen certes plantacions agrícoles, amb una alta utilització de nitrats, fosfats, etc., per obtenir collites més bones, que contaminen la capa freàtica, no pateix fortament el medi físic? Quan s'instal·len indústries altament contaminants perquè en aquests països les normes són molt menys estrictes, o, fins i tot, inexistents, no pateix el medi natural? Quan la televisió per satèl·lit envaeix aquestes regions, amb el seu consumisme, publicitat i globalització de costums i hàbits, no es destrossen les tradicions, hàbits i cultures d'aquests pobles?

El turisme és, simplement, un agent més, que influeix sobre els medis físics, socials i econòmics d'aquestes regions; per això s'ha de controlar, com totes les altres activitats humanes, ja que no hi ha activitat humana sense impacte. Aquest control s'ha de fer valorant els impactes positius i els impactes negatius, intentant augmentar-ne uns i dis-

minuir-ne els altres, però no el podem demonitzar com a culpable de tots els mals. D'aquí la necessitat d'un model de creixement turístic sostenible.

I així teniu com es forma la cooperació al desenvolupament en turisme sostenible. Però, després, ve la dificultat de saber si aquests programes són realment cooperació o simple donació, si són viables i si són realment sostenibles. D'aquí la necessitat de trobar uns indicadors que ens ajudin a destriar i solucionar aquestes dificultats. Això és el que hem intentat fer en aquest projecte.

3

CONCEPTES

Desenvolupament

Desenvolupament sostenible

Turisme

Turisme sostenible

Conceptes

DESENVOLUPAMENT

Per entendre el concepte de *desenvolupament sostenible* s'ha de fer una passa enrere en el temps i comprendre els fets i les causes que van generar aquest concepte. D'aquesta manera es fa inevitable mencionar els conceptes de creixement econòmic, desenvolupament, subdesenvolupament, etc., i com aquests canvien de tarannà al llarg del temps.

Durant els segles XVI i XVII, Bacon i Descartes ens parlen de creixement il·limitat, conseqüència de pensar en el planeta com a infinit i en el progrés il·limitat de l'home. Anys posteriors, Smith segueix amb la mateixa línia de pensament, i afirma un creixement sense límits (Dachary i Arnaiz, 2002).

Robert Malthus és el primer a anunciar que el creixement és limitat, ja que contraposa el creixement exponencial de la densitat de població amb el creixement lineal de la producció d'aliments. Engels (segle XIX) també ens parla d'un creixement limitat (Dachary i Arnaiz, 2002).

La primera meitat del segle XX suposa la conquesta del sistema capitalista sobre la societat; provoca un creixement dels països més poderosos (Estats Units, Japó i Europa) i una gran expansió d'aquests.

Entre altres pensadors, Veblen i Roegen, plantegen l'augment desmesurat de necessitats supèrflues de l'home i del mercat (Dachary i Arnaiz, 2002).

En l'actualitat ens situam dins una societat de països capitalistes, on les necessitats dels seus habitants estan en augment, fet que provoca un gran consum de recursos.

Després de la Segona Guerra Mundial comença el gran debat sobre la repartició no equitativa de la riquesa i dels recursos, i sobre les necessitats de les persones.

A la dècada dels setanta es comença a parlar d'un altre tipus de desenvolupament, un desenvolupament orientat a la satisfacció de les necessitats bàsiques, autodependent i adequat a les exigències del medi (Dachary i Arnaiz, 2002). Aquest és l'antecedent del que avui dia anomenam desenvolupament sostenible.

Existeixen diferents teories i punts de vista a l'hora d'explicar els fets del desenvolupament i del subdesenvolupament. W. W. Rostow, el 1960, va publicar *Les etapes del creixement econòmic*. Considera que existeix un camí universal de desenvolupament pel qual transiten tots els països. Va distingir cinc etapes principals del desenvolupament:

a) La *societat tradicional*, en la qual predomina l'agricultura. Hi ha una baixa productivitat i es registra una mobilitat social dèbil.

b) Les *condicions prèvies a l'enlairament*, que provoquen el desenvolupament de les infraestructures de transport, l'augment de productivitat (per les millores en l'educació, la tecnologia i els valors socials) i la constitució d'una classe d'empresaris innovadors.

c) L'*enlairament (take off)*; punt d'inflexió durant el qual es diversifica l'activitat productiva amb l'aparició d'indústries motrius. Augmenta la taxa d'inversió (inversió/PNB) del cinc al deu per cent i es desenvolupa la classe capitalista, fet que desemboca en un creixement sostingut.

d) Al *camí cap a la maduresa*, en el qual apareixen nous pols de creixement (siderúr-

gia, química, electricitat), torna a incrementar-se la taxa d'inversió fins arribar al vint per cent del PNB i es consolida la burgesia.

e) L'*era del consum de masses*, període culminant en què l'activitat productiva es reorienta cap als béns de consum a llarg termini (automòbils, electrodomèstics...), es manté el nivell de la taxa d'inversió i es consolida una àmplia classe mitjana amb un nivell de vida alt.

Rostow i la teoria convencional entenen el subdesenvolupament com una situació de retard respecte del desenvolupament o com una etapa prèvia a aquest. Però, altres economistes (Paul A. Baran o André G. Frank) pensen que el subdesenvolupament és un producte històric, causat pel colonialisme i l'imperialisme i que aquests són els factors de la seva situació de subdesenvolupament.

L'índex de desenvolupament humà (IDH), aplicat pel Programa de les Nacions Unides per al desenvolupament (PNUD), mesura l'èxit mitjà d'un país pel que fa a tres dimensions fonamentals del desenvolupament humà: una vida llarga i saludable, els coneixements i un nivell de vida decent. L'IDH conté tres variables: l'esperança de vida en néixer, l'èxit educacional (alfabetització d'adults i la taxa bruta de matriculació primària, secundària i terciària combinada) i el PIB real per càpita (PPA en dòlars).

A l'annex 1 podem veure les taules de l'IDH dels països del món de 2001 i de 2005.

Un fet interessant és veure quina ha estat l'evolució de l'IDH els darrers cinc anys (vegeu gràfic 1 de la pàg. 33).

L'IDH es classifica en alt, mitjà i baix. La tendència general dels darrers cinc anys és que entorn del 50% dels països tenen un IDH mitjà, entorn del 30% dels països tenen un IDH alt i entorn del 20% dels països tenen un IDH baix. Cal esmentar que sembla que la situació millora, ja que la tendència és d'augment pel que respecte als països d'IDH alt i mitjà, i una tendència de disminució del nombre de països amb IDH baix.

Totes les xifres esmentades remarquen les desigualtats internacionals que existeixen i la necessitat d'aplicar el principi d'equitat, tantes vegades anomenat.

Per tant, el terme desenvolupament el podem entendre com una condició social dins un país, en la qual se satisfan les necessitats bàsiques de la seva població, amb un ús racional dels recursos.

Hi ha quatre grans teories del desenvolupament: la teoria de la *modernització*, la teoria de la *dependència*, la teoria dels *sistemes mundials* i la teoria de la *globalització*.

A) La teoria de la modernització

Alvin So afirma que hi ha tres elements històrics, després de la Segona Guerra Mundial, que afavoreixen l'inici de la teoria de la modernització.

a) El sorgiment dels Estats Units com una potència. Mentre altres països occidentals com la Gran Bretanya, França i Alemanya van quedar debilitats després de la Segona Guerra Mundial, els Estats Units van resultar enfortits després de la guerra. Aquest país es

va convertir en un líder mundial amb la implementació del Pla Marshall per reconstruir la devastada Europa occidental, a més del suport polític i financer dins la perspectiva de *contenció i prioritats* dissenyada per George Kennan. Aquesta estratègia beneficia economies emergents com les de Taiwan, Corea del Sur i el Japó, per sobre prioritats de suport a la integració a Amèrica Llatina.

b) Es va difondre un moviment comunista mundial unit. La antiga Unió Soviètica va estendre el seu moviment no solament a Europa oriental, sinó també a Cuba, a la Xina i a Corea.

c) Desintegració dels imperis colonials europeus a l'Àsia, Àfrica i Amèrica Llatina. Això donà lloc a noves nacions o estats en el Tercer Món. Aquestes noves nacions cercaven un model de desenvolupament per promoure les seves economies i augmentar-ne la independència política.

La teoria de la modernització estableix que les societats modernes són més productives, els nins estan més educats i els necessitats reben més beneficis.

Smelser afirma que les societats modernes tenen l'aspecte particular de la diferenciació estructural particular, és a dir, una definició clara de les funcions i papers polítics de les institucions. Smelser argumenta que encara que la diferenciació estructural hagi augmentat la capacitat funcional de les institucions modernes, a la vegada també ha creat un problema d'integració i de coordinació de les activitats de diferents institucions.

En sentit polític, Coleman destaca tres aspectes fonamentals de les societats modernes:

- a) Diferenciació de l'estructura política
- b) Secularització de la cultura política (amb l'ètica de la igualtat)
- c) Augment de la capacitat del sistema polític d'una societat

Segons Rostow, una possible solució per promoure la modernització dels països del Tercer Món és proveir-los d'ajuda en forma de capital, tecnologia i experiència. Les influències de Rostow es veuen patents, sobretot a la dècada dels seixanta, fonamentant polítiques com el Pla Marshall i l'Aliança per al Progrés a l'Amèrica Llatina.

Els fonaments essencials de la teoria de la modernització es caracteritzen per establir:

1. La modernització com un procés homogeneïtzador. En aquest sentit la modernització genera una tendència envers la convergència entre societats. Levy (1967) sosté que: «els patrons de modernització són tals que a mesura que les societats es modernitzin més, es pareixeran més les unes a les altres».
2. La modernització és un procés *europeïtzador* o *americanitzador*. Es té una concepció que aquests països posseeixen una prosperitat econòmica i una estabilitat política imitable (Tipps, 1976).
3. La modernització és un procés que s'evidencia com a irreversible.

4. La modernització és un procés progressiu que a llarg termini no es pot evitar, i és desitjat. Coleman (Reyes, 2001) afirma que els sistemes polítics modernitzats tenen una capacitat més gran que els sistemes polítics tradicionals per tractar amb funcions d'identitat nacional, legitimitat, penetració, participació i distribució.

5. La modernització és un procés llarg.

També hi ha un altre grup de suposats clàssics fonamentats més estrictament en la teoria del funcionalisme estructural, la qual emfatitza la interdependència de les institucions socials, la importància de variables estructurals en l'àmbit cultural i el procés de canvi inherent a través de l'equilibri homeostàtic. Aquestes idees es deriven especialment de les teories sociològiques de Parson.

Els principis de la teoria del funcionalisme estructural són:

- a) La modernització és un procés sistemàtic. L'atribut de modernitat forma un tot consistent, apareix inicialment en grups (*clusters*) que en un primer moment poden presentar-se com a aïllats.
- b) La modernització es un procés transformador. Les estructures i els valors tradicionals s'han de canviar per un grup de valors moderns.
- c) La modernització és un procés imminent que introdueix el canvi dins el sistema social.

La fortalesa de la teoria de la modernització es deu als fets que:

1. Es fonamenta en processos d'investigació.
2. Es troba en un marc analític.
3. La metodologia es fonamenta en estudis generals.

Per altra banda, la teoria de la modernització va ser popular durant la dècada dels cinquanta, però va ser criticada durant la dècada dels seixanta i setanta. Les crítiques van dirigir-se en els camins següents:

1. El desenvolupament no és necessàriament unidireccional. Aquest és un exemple de l'etnocentricitat de la perspectiva de Rostow.
2. La perspectiva de la modernització només ens mostra un model de desenvolupament.

3. Un segon grup de crítiques de la teoria de la modernització es refereix a la necessitat d'eliminar els valors tradicionals.

Així i tot, hi ha importants diferències entre els estudis clàssics i els nous estudis de l'escola de la modernització (vegeu taula 1 de la pàg. 33).

B) La teoria de la dependència

Les bases de la teoria de la dependència van sorgir el 1950 com a resultat, d'entre d'altres, de les investigacions de la Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina i el Carib (CEPAL). Un dels autors més representatius va ser Raúl Prebisch. El punt principal del model Prebisch és que per crear condicions de desenvolupament dins un país és necessari:

a) Controlar la taxa de canvi monetari, posant més èmfasi en polítiques fiscals que en polítiques monetàries.

b) Promoure un paper governamental més eficient en termes de desenvolupament nacional.

c) Crear una plataforma d'inversions, donant prioritats al capital nacional.

d) Permetre l'entrada de capitals externs seguint prioritats establertes a plans de desenvolupament nacionals.

e) Promoure una demanda interna més efectiva en termes de mercat intern.

f) Generar més demanda interna incrementant els salaris dels treballadors.

g) Desenvolupar un sistema social segur, més eficient per part del govern, especialment per a sectors pobres, amb la finalitat de generar condicions perquè aquests sectors puguin arribar a ser més competitius.

h) Desenvolupar estratègies nacionals que siguin coherents amb el model de substitució d'importacions, protegint la producció nacional, imposant quotes i tarifes als mercats externs.

Les propostes de Prebisch i de la CEPAL van ser la base de la teoria de la dependència a principis dels anys cinquanta. Així, autors com Falleto i Dos Santos argumentaven que les propostes de desenvolupament de la CEPAL fracassaren i que és enmig d'aquestes condicions on sorgeix, pròpiament, la teoria de la dependència. A finals de la dècada dels cinquanta i a mitjan dècada dels seixanta es va

publicar aquest model teòric més elaborat. Entre els principals autors de la teoria de la dependència tenim: Andre Gunder Frank, Raúl Prebisch, Theotonio Dos Santos, Enrique Cardoso, Edelberto Torres-Rivas i Samir Amin.

La teoria de la dependència combina elements neomarxistes amb la teoria econòmica keynesiana (idees econòmiques liberals que van sorgir als Estats Units i Europa com a resposta a la depressió dels anys vint). A partir del punt de vista econòmic de Keynes, la teoria de la dependència està formada per quatre punts fonamentals:

a) Desenvolupar una considerable demanda interna efectiva en termes de mercats nacionals.

b) Reconèixer que el sector industrial és important per arribar a nivells més alts de desenvolupament nacional, especialment perquè aquest sector pot generar més valor agregat als productes en comparació amb el sector agrícola.

c) Incrementar els ingressos dels treballadors com a mitjà per generar més demanda agregada dins les condicions del mercat nacional.

d) Promoure un paper governamental més efectiu per reforçar les condicions de desenvolupament nacional i augmentar els estàndards de vida del país.

Encara que hi hagi prou diferències entre l'escola de modernització i l'escola de la dependència, també presenten algunes similituds. Aquestes són:

a) El centre de la investigació és el desenvolupament dels països del Tercer Món.

b) Una metodologia que utilitza un alt nivell d'abstracció.

c) L'ús de visions estructurals teòriques polars; en un cas l'estructura és tradició *versus* modernitat (modernització), i en l'altre cas del centre *versus* la perifèria (dependència).

D'acord amb l'escola de la dependència, les principals hipòtesis referent al desenvolupament als països del Tercer Món són:

1. El desenvolupament dels països del Tercer Món necessita tenir un grau de subordinació al centre en contrast amb el desenvolupament de les nacions centrals, de les quals el seu desenvolupament va ser històricament depenent i avui dia és independent. A l'Amèrica Llatina podem observar exemples d'aquesta situació, especialment en aquells països amb un alt grau d'industrialització, com és el cas del Brasil, el qual és utilitzat per Andre G. Frank com a cas d'estudi.

2. Els dependentistes, en general, consideren que les nacions perifèriques experimenten el seu desenvolupament econòmic més alt quan els seus enllaços amb el centre són més dèbils. Un exemple d'això és el procés d'industrialització que es va desenvolupar a l'Amèrica Llatina durant els anys trenta i quaranta quan les nacions del centre estaven concentrades a resoldre els problemes de la Gran Depressió i les potències occidentals estaven involucrades en la Segona Guerra Mundial.

3. Quan els països del centre es recuperen de

les seves crisis i restableixen els seus vincles comercials i financers, incorporen de nou al sistema els països perifèrics, i el creixement i la industrialització d'aquest país tendeix a ser subordinada. Frank indica, en particular, que quan els països del centre es recuperen de la guerra i d'altres crisis que han desviat de la seva atenció la perifèria, la balança de pagaments, inflació i estabilitat política dels països del Tercer Món es veuen afectats negativament.

4. Les nacions més subdesenvolupades que encara operen amb sistemes tradicionals feudals són les que van tenir relacions més properes amb el centre. Així i tot, Dos Santos afirma que la base de la dependència dels països subdesenvolupats resulta de la producció industrial tecnològica, més que de vincles financers a monopolis dels països del centre. Altres autors clàssics de la teoria de la dependència són: Baran, que ha estudiat condicions a l'Índia a finals de la dècada dels cinquanta i Ladsberg, que ha estudiat els processos de producció industrial als països del centre els setanta.

Les principals crítiques de la teoria de la dependència s'han centrat en els punts següents:

1. Aquesta escola no proveeix evidència empírica exhaustiva per a justificar-ne les conclusions.

2. Utilitza un alt nivell d'abstracció en la seva anàlisi.

3. Considera perjudicials els vincles d'aquests països amb les corporacions transnacionals, mentre que aquests vincles poden ser utilitzats com a mitjà de transferència de tecnologia.

Els nous estudis de la teoria de la dependència inclouen Cardoso i Falleto. Aquests autors tenen en compte les relacions dels països en termes dels seus nivells sistèmics (externs) i subsistèmics (interns), i com aquestes relacions poden ser transformades en elements positius per al desenvolupament de les nacions perifèriques. O'Donell va estudiar el cas de l'autonomia relativa entre elements econòmics i polítics en el context de les condicions dels països del Tercer Món, especialment els de l'Àsia sud-oriental. Evans va estudiar els avantatges comparatius que el Brasil té respecte als seus veïns a Sud-amèrica, i Gold va estudiar els elements de dependència que operaven a principis del procés mitjançant el qual Taiwan es va convertir en un país amb un notable potencial econòmic.

Un punt important dels nous estudis de la dependència és que mentre que la posició ortodoxa de la dependència no accepta l'autonomia relativa del govern enfront de les elits poderoses, els nous autors d'aquesta escola reconeixen un marge d'acció dels governs, donant espai per aconseguir la pròpia agenda. Aquests arguments s'alimenten principalment dels treballs de Nikos Poulantzas. Per ell, els governs del Tercer Món tenen un cert nivell d'independència de l'eix real de poder dins el país.

Una de les principals crítiques actuals de la teoria de la dependència i de la modernització és que ambdues continuen fonamentant els seus supòsits als resultats en els estats nació. Aquest és un punt important que ens permet separar les escoles esmentades de la perspectiva teòrica dels sistemes mundials o de la teoria de la globalització.

Aquests darrers moviments enfoquen la seva atenció als vincles entre països, especialment aquells relacionats amb el comerç, els sistemes financers internacionals, la tecnologia mundial i la cooperació militar.

C) Teoria dels sistemes mundials

La nova forma que el capitalisme prenia en el món, especialment en la dècada dels seixanta, va ser un element central del qual va sorgir la teoria dels sistemes mundials. Al començament de la dècada dels seixanta, els països del Tercer Món desenvoluparen noves condicions sobre les quals van intentar elevar els seus estàndards de vida i millorar les seves condicions socials. Aquestes noves condicions estaven relacionades amb el fet que els sistemes internacionals financers i d'intercanvi tenien cada vegada menys influència. Aquestes noves circumstàncies

econòmiques internacionals van fer possible que un nou grup d'investigadors radicals, sota el lideratge d'Immanuel Wallerstein, arribassin a la conclusió que hi havia noves activitats en l'economia capitalista mundial que no podien ser explicades dins els confins de la teoria de la dependència. Aquest nou aspecte es va caracteritzar principalment en:

a) Àsia oriental (Japó, Taiwan, Corea del Sud, Hong Kong i Singapur) on es va continuar experimentant una alta taxa de creixement econòmic.

b) Va haver-hi una crisi molt difosa dins els estats socialistes que va incloure la divisió de l'antiga URSS, el fracàs de la Revolució Cultural, estancament econòmic dels estats socialistes, i l'obertura gradual dels estats socialistes a les inversions capitalistes. Aquesta crisi va ser un signe que va marcar un procés de caiguda de molts punts de l'agenda del marxisme revolucionari.

c) Va haver-hi una crisi en el capitalisme dels Estats Units, incloent-hi la Guerra del Vietnam, l'abandonament del patró or/dòlar, la crisi de Watergate, les pujades del preu del petroli el 1973 i el 1979, la combinació d'estancament i inflació al final de la dècada dels setanta, així com el ressorgir del sentiment de proteccionisme, el dèficit fiscal sense precedents, i l'amplada, cada vegada més gran, de la bretxa comercial a la dècada dels vuitanta. Tot això va constituir senyals del deteriorament de l'hegemonia americana en l'economia mundial capitalista.

Aquests elements van crear les condicions per al ressorgiment de la teoria dels sistemes

mundials. Aquesta escola va tenir el seu origen al Centre d'Estudis d'Economia, Sistemes Històrics i Civilització de la Universitat Estatal de Nova York, a Bringhamton. Encara que l'escola de sistemes mundials es va originar a l'àrea de sociologia, el seu impacte s'ha estès a l'antropologia, la història, les ciències polítiques i la planificació urbana.

Wallerstein es considera un dels pensadors més importants d'aquest camp teòric. Al principi de la seva carrera va estudiar els problemes de desenvolupament que enfrontaven els països africans recentment independitzats tenint en compte les noves condicions econòmiques i polítiques mundials de la dècada dels seixanta.

Wallerstein i els seus seguidors van reconèixer que hi ha condicions mundials que operen com a forces determinants especialment per a països petits i subdesenvolupats, i que el nivell d'anàlisi d'estat nació ja no és la categoria adequada per estudiar les condicions de desenvolupament, particularment a regions del Tercer Món. Els factors que van tenir més impacte en el desenvolupament intern de països petits van ser el nou sistema de comunicacions mundials, els nous mecanismes de comerç mundial, el sistema financer internacional i la transferència de coneixements i vincles militars. Aquests factors han creat la pròpia dinàmica en l'àmbit internacional, al mateix temps que aquests elements també actuen amb els aspectes interns de cada país.

Els principals supòsits de la teoria de sistemes mundials estableixen que:

a) Hi ha un gran nexa entre les ciències socials, especialment entre la sociologia i les disciplines econòmiques i polítiques. Reconeix que generalment es dóna més atenció al desenvolupament individual de cada una d'aquestes disciplines que a la interacció entre aquestes i com aquestes interaccions afecten en termes reals les condicions nacionals d'una societat donada.

b) En lloc de dirigir l'anàlisi a cadascuna de les variables, és necessari estudiar la realitat dels sistemes socials.

c) És necessari reconèixer el nou caràcter del sistema capitalista. Per exemple, segons la perspectiva de l'economia política es fonamenta en les condicions del sistema capitalista durant la revolució industrial al Regne Unit. Va haver-hi evidència concreta per donar suport a la lliure competència, patrons més productius dins el sector industrial, i d'amplis grups de poblacions que proveïen mà d'obra a les fàbriques recent establertes.

Aquesta no és la situació d'avui dia, especialment quan considerem l'important paper econòmic de les corporacions transnacionals, el clima polític internacional, la interdependència que afecta els governs dels països pobres i el paper de les inversions especulatives. Per l'escola dels sistemes mundials, les teories tradicionals del desenvolupament no expliquen completament les condicions actuals. Aquesta crítica del sistema capitalista ha estat present des que va néixer. Sota les condicions internacionals actuals, hi ha aspectes específics de monopoli de capital, els seus mitjans de transacció i les seves operacions en concret en l'àmbit mundial

que han afectat considerablement les relacions internacionals entre els països.

Les principals diferències entre l'aproximació dels sistemes mundials i els estudis de dependència són:

a) La unitat d'anàlisi de la teoria de dependència és en l'àmbit d'estat nació; per la teoria de sistemes mundials és el món mateix amb les seves diferents esferes d'acció com a unitats de referència.

b) Respecte a la metodologia, l'escola de la dependència dóna per suposat que el model historicoestructural és el de l'enlairament i la caiguda dels estats nació. Des del punt de vista dels sistemes mundials, manté la dinàmica històrica dels sistemes mundials dins els seus cicles rítmics i tendències.

c) L'estructura teòrica de la teoria de la dependència és bimodal, es concentra al centre i la perifèria; d'acord amb la teoria de sistemes mundials, l'estructura és trimodal, consisteix en el centre, la semiperifèria i la perifèria.

d) Pel que fa a la direcció del desenvolupament, l'escola de la dependència considera que aquest procés és generalment perjudicial; però, segons la teoria de sistemes mundials, hi ha possibilitats de mobilitat cap amunt o cap avall dins l'economia mundial.

e) La perspectiva de la teoria de dependència se centra en la perifèria; mentre que els teòrics dels sistemes mundials se centren també en la perifèria, així com també en el centre i en la semiperifèria.

Amb les característiques que s'han esmentat, la teoria de sistemes mundials indica que la unitat d'anàlisi central són els sistemes socials, els quals poden ser estudiats en l'àmbit intern i extern d'un país. En aquest darrer cas el sistema social afecta diverses nacions i generalment influeix sobre una regió sencera.

Els sistemes mundials més estudiats des d'aquesta perspectiva teòrica són els sistemes relacionats amb la investigació, l'aplicació i transferència de tecnologia bàsica i

productiva, els mecanismes financers i les operacions de comerç internacional. Respecte als recursos financers, aquesta teoria del desenvolupament diferencia inversió productiva i inversió especulativa. Les inversions productives són recursos financers que reforcen la producció manufacturera d'un país en particular, mentre que les inversions especulatives són més volàtils, ja que generalment generen beneficis ràpidament als mercats borsaris, però no proveeixen el país d'una base sustentable que li permeti arribar al creixement a llarg termini.

Quan la teoria de sistemes mundials considera mecanismes de comerç, distingeix transaccions directes, que són les que tenen impacte més elevat, més significatiu i immediat sobre un país, i les operacions que són transaccions comercials indirectes. Entre aquestes darreres es tenen contractes de comerç futur, a més d'especulacions de costos de transport, preus de combustibles i prediccions de collites futures quan depenen de condicions climàtiques per obtenir la seva productivitat i rendiment.

D) Teoria de la globalització

La teoria de la globalització sorgeix del mecanisme global que presenta una integració més important amb èmfasi particular a l'esfera de les transaccions econòmiques. En aquest sentit aquesta perspectiva s'assembla a la teoria de sistemes mundials. Però una de les característiques fonamentals de la teoria de la globalització és que se centra en aspectes culturals i econòmics, així com de comunicació, a escala mundial. Aquesta escola argumenta que els principals elements moderns per interpretar els processos de desenvolupament són els vincles culturals entre els països, a més dels vincles econòmics, financers i polítics. En aquesta comunicació cultural, un dels factors més importants és la creixent flexibilitat de la tecnologia per connectar la gent al voltant del món.

Els principals aspectes de la globalització són els següents:

a) Reconeix que els sistemes de comunicacions globals guanyen cada vegada més importància, i a través d'aquest procés els països interactuen més sovint amb més flexibilitat, no solament en l'àmbit governamental, sinó també en l'àmbit de la població.

b) Encara que els principals sistemes de comunicació operen dins països més desenvolupats, aquests mecanismes també s'estenen als països menys desenvolupats, i aquest fet incrementa la possibilitat que grups marginals de països pobres es puguin comunicar i interactuar dins un context global utilitzant tecnologia innovadora.

c) Els sistemes de comunicació moderns impliquen modificacions estructurals importants als patrons econòmics, socials i culturals dels països. Referent a l'activitat econòmica, aquests nous avanços tecnològics són cada vegada més accessibles per a les petites empreses locals. Aquesta situació ha creat un ambient distint per realitzar transaccions econòmiques, utilitzar recursos productius, intercanviar productes i aprofitar-se dels «mecanismes monetaris virtuals». Des d'una perspectiva cultural, els nous productes de comunicació unifiquen patrons d'intercanvi al voltant del món, almenys en termes de transaccions econòmiques conforme a condicions actuals.

d) Aquests nous patrons de comunicació afecten el nou concepte de minories dins un país en particular. Encara que aquestes minories no estan completament integrades al nou sistema mundial de comunicació, les empreses grans i les elits polítiques de cada país són part d'aquesta interacció al voltant del món. Al final, les empreses i les elits polítiques continuen essent les que prenen les decisions als països en desenvolupament.

e) Els elements culturals dictaran la forma de les estructures socials i econòmiques a cada país. Les condicions socials són el resultat dels factors culturals i econòmics dominants de cada país.

Els principals supòsits que s'extreuen de la teoria de la globalització es resumeixen en tres punts fonamentals:

1. Els factors culturals són els aspectes determinants de les societats.

2. Sota les condicions mundials actuals no és important utilitzar les nacions estat com a unitat d'anàlisi, ja que la comunicació global i els vincles internacionals fan aquesta categoria menys útil.

3. A mesura que hi hagi més estandarització dels avanços tecnològics, més quantitat de sectors socials podran connectar-se amb altres grups al voltant del món.

Aquesta situació inclou els grups dominants i no dominants de cada país.

La teoria de la globalització coincideix amb alguns elements de la teoria de la modernització.

Un aspecte en què ambdues teories coincideixen és que la direcció principal del desenvolupament hauria de ser aquella que empenyguin els Estats Units i Europa. Aquestes escoles afirmen que els principals patrons de comunicació i les eines per aconseguir millors estàndards de vida es van originar a les regions desenvolupades. En aquest punt és important destacar la diferència entre la perspectiva de la modernització i de la globalització. La primera segueix una posició més normativa, ja que tracta de resoldre l'assumpte del desenvolupament; la segona reforça el seu caràcter com una perspectiva «positiva» més que una posició normativa.

Partint de les anteriors similituds, és possible afirmar que ambdues teories –modernització i globalització– coincideixen en el caràcter etnocèntric dels seus plantejaments. Ambdues posicions emfatitzen el fet que el camí cap al desenvolupament s'origina i ha

de ser seguit en termes dels models dels Estats Units i Europa. Els defensors de la globalització argumenten que aquesta circumstància és una realitat en termes de la influència que es deriva de les xarxes de comunicació i de la difusió dels valors de països més desenvolupats.

La teoria de la globalització emfatitza que els factors culturals són els principals determinants que afecten les condicions econòmiques, socials i polítiques dels països, fet similar a l'*escola social exhaustiva* o de *sociologia comprensiva* de les teories de Max Weber. Partint d'això, el sistema de valors, creences, i el patró d'identitat dels grups d'índole dominant (o hegemònic) i alternatiu (o subordinat) dins una societat són els elements més importants per explicar les característiques d'un país en termes econòmics i socials. Per la posició de la globalització aquesta declaració de la teoria de Weber s'ha d'aplicar a les condicions mundials actuals, especialment en termes de la difusió i transferència de valors culturals a través de sistemes de comunicació, els que afecten cada vegada més els grups socials a tots els països.

La teoria de la globalització i dels sistemes mundials prenen una perspectiva global en determinar les seves unitats d'anàlisi en funció de sistemes i subsistemes globals, més que utilitzar estrictament el punt de vista de nacions estat com ho fan la teoria de la modernització i la de dependència. La teoria dels sistemes mundials i la de la globalització difereixen que la primera conté certs elements neomarxistes, mentre que la segona té les seves bases teòriques en el moviment

social del funcionalisme estructural. Conseqüentment, la teoria de la globalització tendeix més cap a una transició gradual que a una transformació revolucionària.

La teoria de la globalització i la de sistemes mundials tenen en compte els canvis econòmics en l'estructura i les relacions mundials més recents que han succeït als darrers anys, principalment els següents:

a) Especialment, després de març de 1973, els governs dels països més desenvolupats van començar a funcionar amb mecanismes de tipus de canvi més flexibles. Aquesta situació va permetre accelerar la taxa de moviment de capital entre els centres financers, bancs internacionals i mercats de valors del món.

b) Des de mitjan anys setanta, les transaccions comercials van començar a fonamentar les seves especulacions en el valor futur dels seus productes, fet que ha estat reforçat per l'ús més flexible de la tecnologia, computadores i sistemes de comunicació moderns.

c) La revolució de les computadores al llarg de la dècada dels vuitanta va fer possible realitzar càlculs i transaccions més ràpides relacionades amb valors del tipus de canvi i de les inversions, fet reforçat per l'ús del facsímil.

d) Durant la dècada dels noranta el repte més gran de deriva de l'ús d'Internet o de la xarxa, fet que ha permès una comunicació més ràpida i expansiva. Internet ha incrementat de cada vegada més les condicions de revitalitzar el caràcter d'*economia virtual* a diversos mercats específics.

Sota les condicions actuals, els principals aspectes que estudia la teoria de la globalització són els següents:

a) Conceptes, definicions i evidència empírica relacionada amb les variables culturals i el seu canvi a l'àmbit regional, nacional i global.

b) Maneres específiques d'adaptar la «sociologia comprensiva» i «expansiva» a l'atmosfera actual de l'*aldea global*.

c) Interaccions entre els diferents nivells de poder entre països, i des de certs sistemes socials que funcionen al món.

d) Determinació dels mecanismes i processos mitjançant els quals els patrons de comunicació afecten les minories dins cada societat.

e) El concepte d'autonomia de l'estat enfrontat a la flexibilitat creixent d'eines de comunicació i vincles econòmics que fan obsoleta l'efectivitat prèvia de les decisions econòmiques nacionals.

f) Com afecta la integració econòmica i social als acords regionals i multilaterals.

Les quatre teories del desenvolupament (modernització, dependència, sistemes mun-

dials i globalització) intenten explicar o, més ben dit, interpretar els canvis socials i econòmics que s'han viscut a partir de la Segona Guerra Mundial. Cal recordar, que les quatre visions ens donen punts de vista diferents, ja que, com s'ha dit, neixen a regions diferents i en moments diferents; per tant, cadascuna explica el desenvolupament econòmic i social des de la seva perspectiva.

En el fons, tota aquesta diversitat de teories és un fet més, que dona suport a la diversitat de les definicions aplicades al terme desenvolupament, i creen amb tot això una riquesa de definicions, però a la mateixa vegada, una manca de consistència per part de moltes d'aquestes, per una manca de consens entre els científics i estudiosos de la temàtica.

Com veiem, el desenvolupament és un concepte prou complex i amb teories enconrades que intenten donar-li una explicació. Principalment es basa a comparar el nivell de vida i de renda d'Europa i els Estats Units, anomenats països desenvolupats (així com també el Japó i altres països asiàtics i d'Oceania), amb els països d'Àfrica, Iberoamèrica o certes regions asiàtiques. Les explicacions de la causa d'aquestes diferències són múltiples, segons les diferents teories, i cap completament satisfactòria; sempre predominen els elements econòmics sobre qualsevol altre i així dificulta establir uns criteris mundialment vàlids. L'actual globalització serà, per uns, l'eina que permetrà disminuir les diferències, mentre que, per altres, acabarà de marcar les fronteres entre el món anomenat desenvolupat i la resta de països. Les coses, com sempre, no són tan

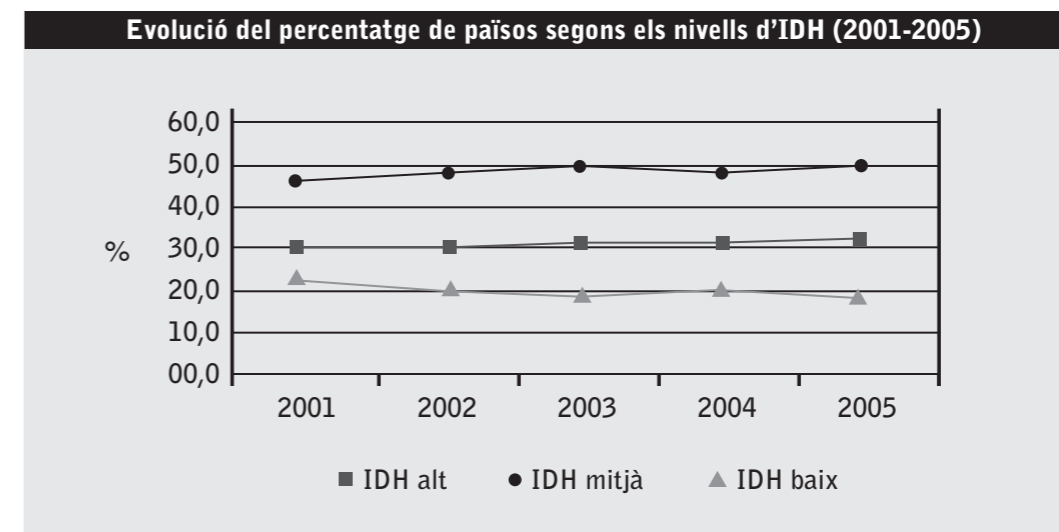
extremistes, però caldrà tenir en compte altres criteris no solament econòmics per comparar el benestar de la humanitat.

TAULA 1

Diferències entre els estudis clàssics i els nous estudis de l'escola de la modernització	
CLÀSSICS	NOUS ESTUDIS
La tradició és un obstacle per al desenvolupament	La tradició pot ajudar al desenvolupament
Construcció teòrica abstracte (metodologia)	Utilitzen casos concrets (metodologia)
Camí unidireccional cap al desenvolupament	Camí multidireccional cap al desenvolupament
Es desatenen els factors externs i els conflictes	Més atenció als factors externs i als conflictes

Elaboració: Miquel Seguí Llinàs

GRÀFIC 1

Font: Miquel Seguí Llinàs a partir dels informes de les Nacions Unides

DESENVOLUPAMENT SOSTENIBLE

De la mateixa manera que existeixen diferents concepcions del terme desenvolupament, quan parlem de desenvolupament sostenible duplicam la diversitat de definicions i punts de vista. El terme sostenibilitat és un terme molt utilitzat en l'actualitat, però si l'analitzam amb una mica de profunditat veurem com la seva definició és diferent segons la perspectiva que s'utilitzi del mateix concepte. Així trobarem diferents visions que, fins i tot, poden arribar a fer creure que es parla de conceptes diferents.

Tota aquesta diversitat de definicions provoca que alguns científics es preocupin, no per crear una definició concisa del que hauria de ser desenvolupament sostenible, sinó per crear llistes de fets que s'haurien de tenir en compte per fer una definició del mateix concepte. És el cas de Hunter (1997), que ens assenyalava alguns assumptes importants que s'haurien de tenir en compte a l'hora de la interpretació del que és desenvolupament sostenible:

- El paper del creixement que promou el benestar humà.
- L'impacte i la importància del creixement de població.
- L'existència efectiva dels límits del medi per créixer.
- La substitució dels recursos naturals per capital humà (desenvolupament econòmic i innovació tècnica).
- Diferents interpretacions de les crítiques sobre els components dels recursos naturals.
- L'habilitat de tecnologies perquè el creixe-

ment econòmic no signifiqui efectes no desitjats al medi (per exemple: mètodes de gestió, auditories, etc.).

- El significat del món natural i de les espècies.
- Manteniment de la integritat funcional dels ecosistemes

Tot i la diversitat d'àmbits que s'han dedicat a la creació de definicions del concepte desenvolupament sostenible, les que han tingut i tenen més ressò són les creades pel món institucional, on s'han generat tota una sèrie d'organismes i de declaracions que parlen i defineixen el terme desenvolupament sostenible.

El concepte de desenvolupament sostenible va aparèixer per primera vegada a l'Estratègia Mundial per a la Conservació (1980). Aquesta proposta va sorgir de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura i els Recursos Naturals (UICN), amb la cooperació del Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient (PNUMA) i el Fons Mundial de la Natura (WWF), amb la finalitat de contribuir a assolir un desenvolupament sostenible mitjançant la conservació dels recursos vius. Aquest document es va fonamentar amb les següents premisses:

1. Els recursos vius essencials per a la supervivència de l'home es destrueixen o s'esgoten d'una manera creixent. Al mateix temps s'augmenta la seva demanda.
2. L'acció necessària per alleujar els problemes més greus necessita molt de temps. Al mateix temps, la reacció de la biosfera no és immediata. La recuperació dels boscs, del sòl, del clima, necessita molt de temps.

3. Les capacitats de conservació, tant en l'àmbit nacional com en l'internacional, estan mal organitzades i fragmentades.

L'estratègia va plantejar tres objectius bàsics:

- a) El manteniment dels processos ecològics essencials i els sistemes vitals.
- b) La preservació de la diversitat genèrica.
- c) L'aprofitament sostenible de les espècies i dels ecosistemes.

El 1983, l'Assemblea General de les Nacions Unides va crear la Comissió Mundial del

Medi Ambient i del Desenvolupament, amb els objectius de: reexaminar les qüestions crítiques del medi ambient i el desenvolupament, formulant propostes realistes per afrontar-les; proposar noves formes de cooperació internacional entorn d'aquestes qüestions que influeixin polítiques i esdeveniments en la direcció dels canvis necessaris; augmentar el nivell de comprensió i compromís actiu per part dels individus, les organitzacions voluntàries, el món dels negocis, les institucions i els governs (González, Nel-lo i Curiel, 2004).

El resultat d'aquesta Comissió va ser l'Informe Brundtland, també conegut com *El*

36

Nostre Futur Comú, el 1987. Aquest informe defineix el terme desenvolupament sostenible i aquesta definició és la que té més acceptació en l'àmbit mundial. Defineix el desenvolupament sostenible com el *desenvolupament que satisfà les necessitats del present, sense comprometre la capacitat de les generacions futures per satisfer les pròpies necessitats*. Sens dubte aquest document es genera per la necessitat d'aclarir i donar solucions al problema del deteriorament ambiental.

L'Informe considera que és a les mans de la humanitat fer que el desenvolupament sigui sostenible. Assenyalava les necessitats de: revitalitzar el creixement; canviar la qualitat d'aquest; satisfer les necessitats essencials de treball, d'aliments, d'energia, d'aigua i d'higiene; assegurar un nivell de població sostenible; reorientar la tecnologia i controlar els riscos; tenir en compte el medi ambient i l'economia en l'adopció de decisions (González, Nel·lo i Curiel, 2004).

La definició de l'Informe Brundtland marca dos factors elementals: les necessitats humanes i les limitacions de l'ecosistema glo-

bal. L'Informe declara que s'han de cobrir les necessitats bàsiques de les persones i en el cas en que aquestes no estiguin cobertes es permet un creixement econòmic per poder aconseguir-les (Fullana i Ayuso, 2002; Hunter i Green, 1995).

El 1991, fruit de la revisió de l'Estratègia Mundial per a la Conservació va sorgir un nou informe de la UICN, *Cuidem la Terra. Una estratègia per viure de manera sostenible*, en el qual es remarca un especial interès per a la conservació de la diversitat biològica. Es dona un contingut més concret a la definició de desenvolupament sostenible, ja que aquest ha de «millorar la qualitat de vida humana sense sobrepassar la capacitat de càrrega dels ecosistemes que la sustenten».

El 1992, va tenir lloc, a Rio de Janeiro, la Conferència de les Nacions Unides per al Medi Ambient i el Desenvolupament, també anomenada *Cimera de la Terra*. Es pot dir que és en aquesta cimera quan hi ha la difusió mundial del concepte de desenvolupament sostenible, ja que és quan comencen a sorgir gran nombre d'iniciatives institucionals.

Els temes escollits per tractar-se a Rio van ser: la protecció de l'atmosfera i el canvi climàtic; la preservació dels recursos, la desforestació i la desertificació; la conservació de la diversitat biològica; la protecció de l'aigua com a recurs; la conservació dels mars, oceans, costes i recursos vius; els residus i el seu maneig; el tràfic il·legal de productes; la millora de la qualitat de vida i de la salut humana; l'augment del nivell de vida dels pobres, mi-

llors condicions de treball, eradicar la misèria i accions contra el deteriorament ambiental (Dachary i Arnaiz, 2002).

Durant la Cimera de la Terra es van aprovar quatre documents: l'Agenda 21 o Pla d'Acció, la Declaració de Rio, la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic i el Conveni Sobre Diversitat Biològica.

Els principis de la *Declaració de Rio* van ser:

1. Els ésser humans constitueixen el centre de les preocupacions relacionades amb el desenvolupament sostenible. Tenen dret a una vida saludable i productiva en harmonia amb la natura.

2. Amb la conformitat de la Carta de Nacions Unides i els principis del dret internacional, els Estats tenen el dret sobirà d'aprofitar els seus recursos segons les pròpies polítiques ambientals i de desenvolupament, i la responsabilitat de que les activitats realitzades dins la seva jurisdicció o sota el seu control no tinguin efectes negatius sobre el medi d'altres estats o de zones que estiguin fora dels límits de la jurisdicció nacional.

3. El dret al desenvolupament s'ha d'exercir de tal manera que respongui equitativament a les necessitats del desenvolupament i a les necessitats ambientals de les generacions presents i futures.

4. Amb la finalitat d'arribar al desenvolupament sostenible, la protecció del medi haurà de constituir part integrant del procés de desenvolupament i no podrà considerar-se de manera aïllada.

5. Tots els estats i totes les persones hauran de cooperar en la tasca essencial d'eradicar la pobresa com a requisit indispensable per al desenvolupament sostenible, amb la finalitat de reduir les disparitats en els nivells de vida i respondre més bé a les necessitats de la majoria dels pobles del món.

6. Es donarà prioritat a la situació i necessitats especials dels països en desenvolupa-

ment, en particular als països menys avançats, més vulnerables des del punt de vista ambiental. A les mesures internacionals que s'adoptin respecte al medi i al desenvolupament s'hauran de tenir en compte els interessos i les necessitats de tots els països.

7. Els estats hauran de cooperar amb esperit de solidaritat mundial per a conservar, protegir i establir la salut i la integritat de l'ecosistema de la Terra. Ja que han contribuït, en diferent mesura, a la degradació del medi mundial, els Estats tenen responsabilitats comunes però diferenciades. Els països desenvolupats reconeixen la responsabilitat que tenen en la recerca internacional del desen-

volupament sostenible, a vista de les pressions que les seves societats exerceixen sobre el medi en l'àmbit mundial, i de les tecnologies i recursos financers de què disposen.

8. Per arribar al desenvolupament sostenible i a una major qualitat de vida per a totes les persones, els estats hauran de reduir o eliminar les modalitats de producció i consum insostenibles i fomentar les polítiques demogràfiques adequades.

9. Els estats hauran de cooperar en l'enfortiment de la pròpia capacitat per aconseguir el desenvolupament sostenible, augmentant el coneixement científic mitjançant l'intercanvi de coneixements científics i tecnològics, intensificant el desenvolupament, l'adaptació, la difusió i la transferència de tecnologies (tecnologies noves i innovadores).

10. La millor fórmula per tractar les qüestions ambientals és amb la participació de tots els ciutadans interessats en l'àmbit que correspongui. En l'àmbit nacional, tothom haurà de tenir l'accés adequat a la informació del medi de les autoritats públiques, inclosa la informació que tinguin sobre els materials i les activitats, encara que aquestes continguin cert perill per a la comunitat, així com la oportunitat de participar als processos d'adopció de decisions. Els estats hauran de facilitar i fomentar la sensibilització i la participació de la població posant la informació a la disposició de tothom. S'haurà de proporcionar accés efectiu als procediments judicials i administratius.

11. Els estats hauran de promulgar lleis eficaces sobre medi ambient. Les normes, els

objectius d'ordenació i les prioritats ambientals haurien de reflectir el context ambiental i de desenvolupament al qual s'apliquen. Les normes aplicades per alguns països poden resultar inadequades i representar un cost social i econòmic injustificat per a altres països, en particular als països en desenvolupament.

12. Els estats haurien de cooperar en la promoció d'un sistema econòmic internacional favorable i obert que dugui al creixement econòmic i al desenvolupament sostenible de tots els països, amb la finalitat d'abordar de la millor manera els problemes de la degradació ambiental. Les mesures de política comercial amb finalitats ambientals no haurien de constituir un mitjà de discriminació arbitrària o injustificable, ni una restricció del comerç internacional. S'hauria d'evitar prendre mesures unilaterals per solucionar els problemes ambientals que es produeixen fora de la jurisdicció del país importador. Les mesures destinades a tractar aquests problemes ambientals transfronterers o mundials haurien, en la mesura que sigui possible, fonamentar-se en un consens internacional.

13. Els estats hauran de desenvolupar la legislació nacional relativa a la responsabilitat i la indemnització respecte de les víctimes de la contaminació i altres danys ambientals. Els estats hauran de cooperar en l'elaboració de noves lleis internacionals sobre responsabilitat i indemnització pels efectes adversos dels danys ambientals provocats per les activitats realitzades dins la seva jurisdicció, o sota el seu control, a zones situades fora de la seva jurisdicció.

14. Els Estats hauran de cooperar de manera efectiva, per evitar la reubicació o la transfe-

rència a altres estats de qualsevol activitat o substància que causin degradació ambiental greu o se considerin nocives per a la salut humana.

15. Amb la finalitat de protegir el medi, els estats hauran d'aplicar àmpliament el criteri de precaució conforme a les seves capacitats. Quan hi hagi perill de dany greu o irreversible, la falta de certesa científica absoluta no haurà d'utilitzar-se com a raó per postergar l'adopció de mesures eficaces en funció dels costos per impedir la degradació del medi.

16. Les autoritats nacionals hauran de fomentar la internalització dels costos ambientals i l'ús d'instruments econòmics, tenint en compte el criteri que qui contamina s'ha d'encarregar dels costos de contaminació, tenint en compte l'interès públic i sense distorsionar el comerç ni les inversions internacionals.

17. S'haurà d'entendre una avaluació de l'impacte ambiental, en qualitat d'instrument nacional, respecte de qualsevol activitat proposada que probablement hagi de produir un impacte negatiu considerable en el medi i que estigui subjecte a la decisió d'una autoritat nacional competent.

18. Els estats hauran de notificar immediatament a la resta d'estats dels desastres naturals o d'altres situacions d'emergència que puguin produir efectes nocius en el seu medi ambient. La comunitat internacional haurà de fer tot el possible per ajudar els estats que en resultin afectats.

19. Els estats hauran de proporcionar la informació pertinent, i notificar prèviament i

de manera oportuna, als estats que possiblement resultin afectats per activitats que puguin tenir efectes ambientals transfronterers adversos, i hauran de celebrar consultes amb aquests estats.

20. Les dones tenen un paper fonamental en l'ordenació del medi ambient i el desenvolupament. La seva participació és, per tant, imprescindible per arribar al desenvolupament sostenible.

21. S'hauria de mobilitzar la creativitat, els ideals i el valor dels joves del món per aconseguir una aliança mundial orientada al desenvolupament sostenible i assegurar un futur millor per a tots.

22. Les poblacions indígenes i les seves comunitats, així com altres comunitats locals, tenen un paper fonamental en l'ordenació del medi ambient i el desenvolupament, a causa dels seus coneixements i pràctiques tradicionals. Els estats haurien de reconèixer i donar suport a la seva identitat, cultura i interessos, i fer possible la seva participació efectiva per aconseguir el desenvolupament sostenible.

23. S'hauria de protegir el medi i els recursos naturals dels pobles sotmesos a opressió, dominació i ocupació.

24. La guerra és, per definició, enemiga del desenvolupament sostenible. En conseqüència, els estats hauran de respectar les disposicions del dret internacional que protegeixen el medi en èpoques de conflicte armat, i cooperar en el seu desenvolupament.

25. La pau, el desenvolupament i la protecció del medi són interdependents i inseparables.

26. Els estats hauran de resoldre pacíficament totes les controvèrsies sobre el medi amb els mitjans que correspongui segons la Carta de les Nacions Unides.

27. Els estats i les persones hauran de cooperar de bona fe i amb esperit de solidaritat en l'aplicació dels principis consagrats d'aquesta Declaració i en el posterior desenvolupament del dret internacional a l'esfera del desenvolupament sostenible.

Un altre dels fruits d'aquesta Conferència de les Nacions Unides per al Medi Ambient i el Desenvolupament és el *Conveni sobre la diversitat biològica* (1992), que es proposa articular l'acció dels estats en matèria de conservació de la diversitat biològica amb els principis i recomanacions generals emanats d'aquelles estratègies i altres documents. Aquest conveni ha estat ratificat per 172 estats, entre els quals es troba l'Estat espanyol i també la Comunitat Europea (1993).

El preàmbul del conveni afirma que la conservació de la diversitat biològica constitueix un interès comú de la humanitat, per raó del seu valor intrínsec i dels seus components, i també de la seva importància per a l'evolució i el manteniment dels sistemes necessaris per a la vida en la biosfera. Paral·lelament, manifesta la preocupació per la reducció que experimenta la diversitat biològica, la consciència de la manca general d'informació i de coneixements i la importància vital de preveure, prevenir i atacar les causes de la reducció significativa o de la pèrdua de la biodiversitat des de l'arrel.

A partir d'aquestes i altres consideracions, el conveni conté un conjunt de disposicions destinades a assolir tres objectius bàsics:

- La conservació de la biodiversitat.
- L'aprofitament sostenible dels seus components.
- La distribució justa i equitativa dels beneficis procedents de la utilització dels recursos genètics.

Les parts signatàries adopten una sèrie de compromisos en matèries com el desenvolupament d'estratègies, plans o programes nacionals per a la conservació sostenible de la biodiversitat; la integració de la conservació de la biodiversitat en els processos decisoris; la identificació i el seguiment dels components de la biodiversitat; la conservació *in situ* i *ex situ*; l'aprofitament sostenible; la creació d'incentius; la recerca, l'educació i la informació; l'avaluació de l'impacte de polítiques, programes i projectes; la cooperació; l'intercanvi d'informació i la transferència de tecnologia, etc.

L'Agenda 21 és un altre dels programes de les Nacions Unides per promoure el desenvolupament sostenible aprovat a Rio a la Cimera de la Terra. L'Agenda 21, també anomenada Programa 21, tracta diversos temes dividits en 4 seccions, que són:

Secció I. Dimensions socials i econòmiques

- Cooperació internacional per accelerar el desenvolupament sostenible als països en desenvolupament i polítiques internes connexes.
- Lluita contra la pobresa.

- Evolució de les modalitats de consum.
- Dinàmica demogràfica i sostenibilitat.
- Protecció i foment de la salut humana.
- Foment del desenvolupament sostenible dels recursos humans.
- Integració del medi ambient i el desenvolupament en l'adopció de decisions.

Secció II. Conservació i gestió dels recursos per al desenvolupament

- Protecció de l'atmosfera.
- Enfocament integrat de la planificació i l'ordenació dels recursos.
- Lluita contra la desforestació.
- Ordenació dels ecosistemes fràgils: lluita contra la desertificació i la sequera.
- Ordenació dels ecosistemes fràgils: desenvolupament sostenible de les zones de muntanya.
- Foment de l'agricultura i del desenvolupament rural sostenible.
- Conservació de la diversitat biològica.
- Gestió ecològica racional de la biotecnologia.
- Protecció dels oceans i dels mars.
- Protecció de la qualitat i del subministrament dels recursos d'aigua dolça: aplicació de criteris integrats per a l'aprofitament, ordenació i ús dels recursos d'aigua dolça.
- Gestió ecològica racional dels productes químics tòxics, inclosa la prevenció del tràfic internacional il·lícit de productes tòxics i perillosos.
- Gestió ecològica racional dels residus perillosos, inclosa la prevenció del tràfic internacional il·lícit de residus perillosos.
- Gestió ecològica racional dels residus sòlids i qüestions relacionades amb les aigües residuals.
- Gestió innòcua i ecològica racional dels residus radioactius.

Secció III. Enfortiment del paper dels grups principals

- Preàmbul.
- Mesures mundials a favor de la dona per aconseguir un desenvolupament sostenible i equitatiu.
- La infància i la joventut en el desenvolupament sostenible.
- Reconeixement i enfortiment del paper de les Poblacions indígenes i de les seves comunitats.
- Enfortiment del paper de les organitza-

cions no governamentals associades en la recerca d'un desenvolupament sostenible.

- Iniciatives de les autoritats locals que facin costat al *Programa 21*.
- Enfortiment del paper dels treballadors i dels seus sindicats.
- Enfortiment del paper del comerç i de la indústria.
- La comunitat científica i tecnològica.
- Enfortiment del paper dels agricultors.

Secció IV. Mitjans d'execució

- Recursos i mecanismes de finançament.
- Transferència de tecnologia ecològicament racional, cooperació i augment de la capacitat.
- La ciència per al desenvolupament sostenible.

- Foment de l'educació, la capacitat i la presa de consciència.
- Mecanismes nacionals i cooperació internacional per augmentar la capacitat nacional als països en desenvolupament.
- Acords institucionals internacionals.
- Instruments i mecanismes jurídics internacionals.
- Informació per a l'adopció de decisions.

La importància de l'Agenda 21 recau en el fet que el tractament de totes aquestes accions s'han de dur a terme tant en l'àmbit mundial, com nacional, com local.

La *Convenció Marc de les Nacions Unides sobre Canvi Climàtic*, quart document aprovat a la Cimera de la Terra, es va fer amb l'objectiu d'aconseguir l'estabilització de les

concentracions de gasos de l'efecte d'hivernacle a l'atmosfera, a un nivell que no permeti interferències antropogèniques perilloses en el sistema climàtic i en un termini suficient per permetre que els ecosistemes s'adaptin al canvi climàtic, i així assegurar que la producció d'aliments no es vegi amenaçada i permetre que el desenvolupament econòmic es produeixi de manera sostenible. A aquesta convenció s'adaptà, anys més tard, el que coneixem com a Protocol de Kyoto.

El 2002, se celebra la *Cimera Mundial sobre Desenvolupament Sostenible* de les Nacions Unides (Johannesburg). Es tracta del compromís en pro del desenvolupament sostenible. Un dels objectius a destacar és la construcció d'una societat mundial humanitària, equitativa i generosa. Des de la Cimera s'assumeix la responsabilitat col·lectiva de promoure i enfortir el desenvolupament econòmic, social i la protecció del medi, pilars del desenvolupament sostenible. Aquesta Cimera va arribar a vuit conclusions principals:

1. La cimera va reafirmar el desenvolupament sostenible com l'element central de l'Agenda Internacional i va donar un nou impuls a l'acció global per a la lluita contra la pobresa i la protecció del medi.

2. El compromís de desenvolupament sostenible va ser ampliat i reforçat com a resultat de la Cimera, particularment la connexió entre la pobresa, el medi i l'ús dels recursos naturals.

3. Els governs van acordar i reafirmar un ampli ventall de compromisos i fins concrets d'acció per arribar a una implantació més

efectiva dels objectius del desenvolupament sostenible.

4. Els temes d'energia i sanitat van ser els elements crítics de les negociacions i resultats, tractant amb un major grau que a les reunions internacionals prèvies sobre desenvolupament sostenible.

5. El suport per a l'establiment d'un fons solidari per eradicar la pobresa, va ser un pas positiu per al progrés.

6. Àfrica i la Nova Estratègia de Cooperació per al Desenvolupament Africà (NEPAD) van ser tractats amb especial atenció i suport per part de la comunitat internacional per millorar els esforços dirigits a les necessitats de desenvolupament de l'Àfrica.

7. Es va donar importància a la Cimera a l'opinió de la societat, en reconeixement al paper clau de la societat civil per fer efectius els resultats i promovent les iniciatives conjuntes. Devers 8.000 participants de la societat civil van assistir a la Cimera, reforçat pel fet de que s'inclouia grups majoritaris, ONG, dones, població indígena, joves, agricultors, sindicats, grans empresaris, la comunitat científica i tecnològica i les autoritats locals, a més de representants de la Justícia de diferents països.

8. Al concepte de relacions entre els governs, empreses i societat civil se li va donar una forta empenta tant a la cimera com al pla d'acció.

Totes aquestes cimeres ens indiquen dos fets importants:

El primer és que la preocupació sobre el desenvolupament sostenible ha anat en augment. Hem pogut observar com el nombre d'esdeveniments per tractar aquesta temàtica s'han incrementat, d'ençà el 1987 i la publicació de l'Informe Brundtland, i també s'han incrementat el nombre d'organismes i entitats dedicades a l'estudi del desenvolupament sostenible (UICN, PNUMA, WWF, etc.).

I el segon és que, cal recordar, que totes les decisions que s'han pres en aquestes cimeres són acords, i, per tant, el compliment d'aquestes depèn de la bona voluntat dels signataris, és a dir, no són imposicions, si no que es tracta de recomanacions.

El concepte de desenvolupament sostenible ha agafat la bandera de la sostenibilitat i, mitjançant la Cimera de la Terra i les seves reunions posteriors, ha establert tots els criteris de la sostenibilitat i ha estat el motor de tota aquesta revolució en el pensament i en la posada en pràctica de polítiques concretes. Tal volta el millor exemple i el de més èxit i difusió ha estat l'Agenda Local 21, veritable eina que ha fet arribar a l'àmbit local els grans principis de la sostenibilitat.

TURISME

L'OMT ha definit el turisme com les «*activitats que realitzen les persones durant els seus viatges i estades a llocs diferents al del seu entorn habitual, per un període de temps consecutiu inferior a un any, amb finalitats d'oci, negocis i d'altres motius, no relacionats amb l'exercici d'una activitat remunerada al lloc visitat*».

Mathieson i Wall (1982) van crear una bona definició del turisme com el «*moviment provisional de gent a destinacions a fora dels seus llocs normals de treball i residència, les activitats empreses durant la seva estada en aquelles destinacions, i les instal·lacions creades per atendre a les seves necessitats*».

Segons Macintosh i Goeldner (1986) el turisme és la «*suma dels fenòmens i relacions que sorgeixen de la interacció de turistes, proveïdors de negoci, governs i comunitats receptores*».

Moltes definicions empren el terme indústria, i fins i tot indústria neta. Fullana i Ayuso (2002) afirmen que el turisme s'ha convertit en l'activitat econòmica més important en el

món i, a més, en una indústria que registra un dels creixements més espectaculars.

Estat actual

En l'àmbit mundial i segons les dades de l'Organització Mundial del Turisme (OMT) del nombre d'arribades internacionals i dels ingressos per turisme internacional, el 2004 ha estat un any molt positiu per al turisme (vegeu gràfic 2 a pàg. 49).

El creixement del nombre d'arribades internacionals és, el 2004, molt important: és un 10 per cent superior al de l'any 2003. Passa de 688,8 milions el 2003 a tenir-ne el 2004, 762,5 milions.

Segons la mateixa OMT, el 2004 suposa la consolidació d'algunes tendències dels consumidors que ja es produïen els anys anteriors. Aquestes es podrien separar en quatre idees fonamentals:

- a) L'augment del nombre de reserves per Internet i l'expansió de les companyies de baix cost.
- b) Viatjar per compte propi.
- c) Estades més curtes i vacances més freqüents.
- d) Viatjar per motivació, reserves de darrera hora i sensibilitat als preus.

Europa supera els 400 milions d'arribades de turistes el 2004. El creixement respecte de l'any anterior és del 4,9 per cent (vegeu gràfic 3 a pàg. 49).

La regió d'Àsia i el Pacífic, passa a ser el 2004, la segona regió en importància amb un total de 152,9 milions d'arribades turístiques, fent passar Amèrica a la tercera posició. Cal destacar l'empenta turística que té la regió de l'Àsia i el Pacífic, fet que s'ha reafirmat amb el creixement del 27,8 per cent respecte a l'any 2003.

En tercer lloc, pel que fa al nombre d'arribades turístiques hi ha la regió americana amb un total, el 2004, de 125,7 milions. El creixement respecte de l'any anterior va ser de l'11,1 per cent.

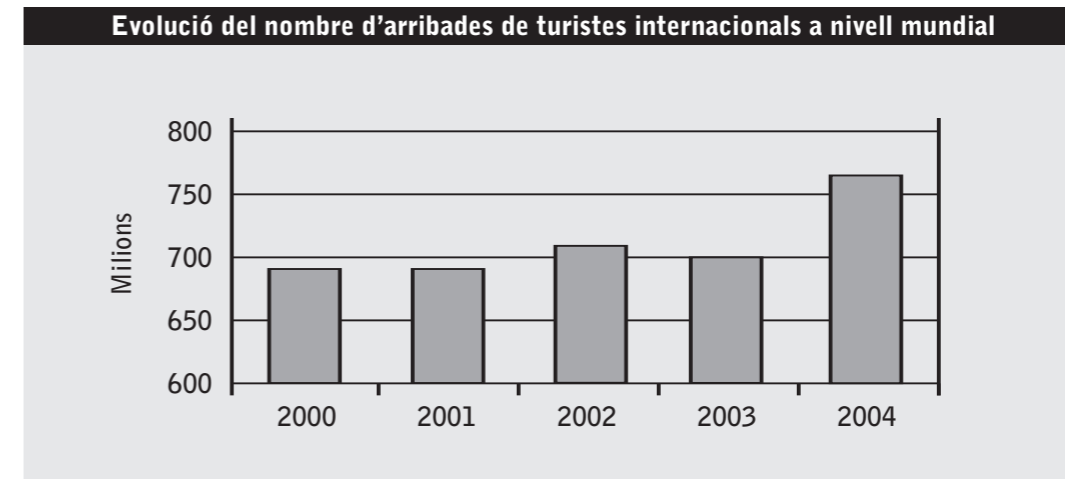
La regió de l'Orient Mitjà ocupa el quart lloc i té un total de 35,6 milions d'arribades internacionals el 2004. Aquesta és la segona regió que obté un creixement força important respecte de l'any anterior, en què va créixer un 20,5 per cent respecte de 2003.

Finalment, Àfrica és la regió de menys nombre d'arribades de turisme internacional al món. El 2004 té un total de 33,2 milions d'arribades. Cal esmentar que el creixement respecte de l'any anterior és prou important, d'un 8,2 per cent.

Totes aquestes dades ens confirmen que, malgrat limitats alt i baixos produïts de forma esporàdica de tant en tant, l'activitat turística està en constant creixement i que està molt lligada al desenvolupament econòmic. També cal fer referència a la mida dels països, ja que quan aquests són petits, com és el cas general d'Europa, es multipliquen automàticament els desplaçaments internacionals a causa de les curtes distàncies per sortir del propi país.

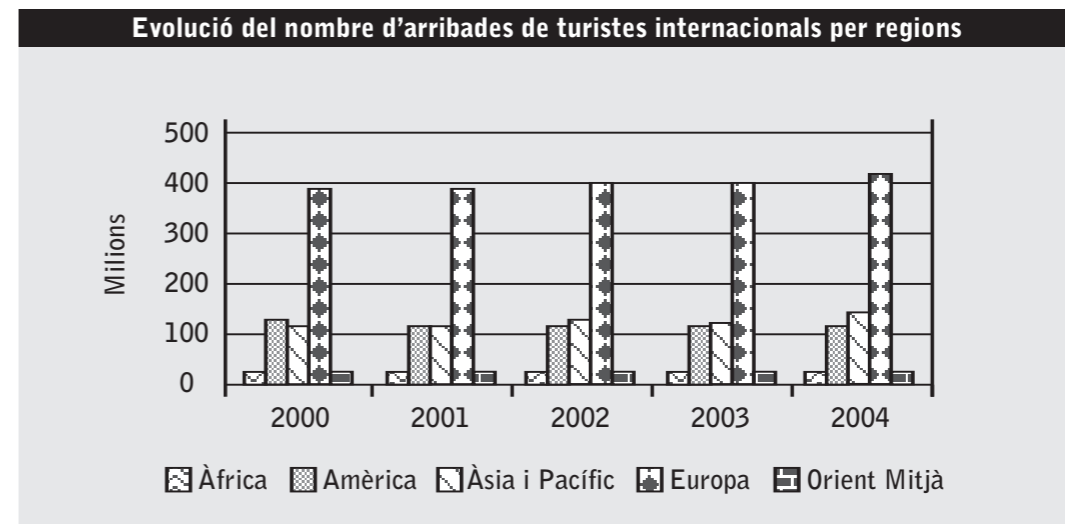
Aquests dos factors expliquen que Europa tingui tanta preponderància en el nombre d'arribades (estats petits i gran desenvolupament econòmic). També el fort creixement econòmic produït aquests darrers anys als països de l'Àsia i el Pacífic justifica el segon lloc que ha adquirit aquesta regió, seguida d'Amèrica, on la gran extensió dels Estats Units i el Canadà fa que les xifres de turistes internacionals siguin inferiors a les que li correspondrien pel seu desenvolupament econòmic.

GRÀFIC 2

Font: Miquel Seguí Llinàs a partir de les dades de l'OMT

GRÀFIC 3

Font: Miquel Seguí Llinàs a partir de les dades de l'OMT

TURISME SOSTENIBLE

L'activitat turística no ha quedat al marge de tota la discussió generada sobre la sostenibilitat i el desenvolupament sostenible. Així, s'han generat tota una sèrie de declaracions internacionals de turisme sostenible (vegeu taula 2 a la pàg. 56).

Hi ha tot un debat tant en l'àmbit institucional com en el polític i l'acadèmic i, fins i tot, en el mediàtic, molt important.

A la taula 2 es pot veure que el debat generat, entre les diferents organitzacions internacionals, sobre el turisme sostenible neix a partir de la dècada dels vuitanta, amb la Declaració de Manila sobre el Turisme Mundial (OMT).

Vists els organismes involucrats en el turisme i la sostenibilitat, es veu que entitats com l'Organització Mundial del Turisme, el Programa de les Nacions Unides per al Medi Ambient i el WTTC, entre d'altres, no ens poden passar per alt a l'hora de parlar de turisme sostenible.

L'Organització Mundial del Turisme és l'única organització intergovernamental que serveix com un fòrum global per a la política turística i altres aspectes. Els seus membres inclouen 150 països i territoris, a més de 300 membres afiliats tant d'institucions públiques com privades. La missió de l'OMT és promoure i desenvolupar el turisme com un element clau per a la difusió internacional de la pau i la comprensió, del desenvolupament econòmic i dels negocis internacionals.

Tenint en compte l'especial rellevància d'aquesta institució, i el particular ressò que té en moltes de les reunions i investigacions científiques que es duen a terme dins l'àmbit turístic, sembla coherent utilitzar la definició que emprà per a turisme sostenible, de la qual s'ha fet ressò bona part de la comunitat científica internacional. L'OMT (1993) defineix turisme sostenible com un model de desenvolupament econòmic concebut per:

1. Millorar la qualitat de vida de la comunitat receptora.
2. Facilitar al visitant una experiència de qualitat elevada.
3. Mantenir la qualitat del medi ambient, del qual tant la comunitat amfitriona com els visitants depenen.

La mateixa OMT (citada per Ivars, 2001), a partir de l'Informe Brundtland, defineix el desenvolupament turístic sostenible com aquell que «*atén les necessitats dels turistes actuals i de les regions receptores i al mateix temps protegeix i fomenta les oportunitats per al futur. Es concep com una via cap a la gestió de tots els recursos de manera que puguin satisfer les necessitats econòmiques, socials i estètiques, respectant al mateix temps la integritat cultural, els processos ecològics essencials, la diversitat biològica i els sistemes que sostenen la vida*». Ivars et al. (2001) sintetitzen que el creixement econòmic i la conservació ambiental i el requeriment d'una distribució equitativa dels beneficis del desenvolupament configuren els eixos principals del desenvolupament turístic sostenible.

«*Les diferents interpretacions de turisme sostenible són apropiades en circumstàncies diferents. No és una estructura o marc rígid; s'hauria d'entendre com un paradigma que s'adapta a unes circumstàncies específiques.*» (Hunter, 1997).

Lane (1994) ens diu que el terme de turisme sostenible representa un conjunt de principis, polítiques i mètodes de maneig amb els quals es podrà dibuixar un camí cap al desenvolupament sostenible, en el qual es protegeix el medi de les àrees de destinació per al desenvolupament futur (Lane, 1994 citat per Hunter, C., 1997). Altres investigadors han criticat aquesta definició (Wall 1993; Wheeler 1993) a causa de la seva senzillesa, a més d'assegurar que el turisme sostenible ha d'anar més enllà del desenvolupament sostenible (Hunter, 1997).

McKercker (1993) ens parla de la necessitat de la sostenibilitat en turisme, perquè aquest evolucioni, i el defineix en termes d'economia i d'ecologia sostenibles (McKercker, 1993 citat per Hunter, C., 1997).

Altres pensadors (Butler, 1991; Dearden i Harron, 1994; Dowling, 1991; Klemm, 1992; May, 1991 citat per Hunter, C., 1997) defineixen que el turisme sostenible és aquell que s'integra, que és harmoniós, compatible, equilibrat, o sinèrgic en la seva relació amb el medi.

Jansen et al. identifiquen el desenvolupament turístic sostenible amb aquell en què el volum i l'orientació del desenvolupament evolucionen de manera que la pressió sobre el medi es manté per davall del sostre de capacitat de càrrega, tant per a la generació

present com per a les futures (Jansen et al., 1995 citat per Ivars, 2001).

Diferents autors (Bramwell i Lane, 1993; Carter, 1993; Cronin, 1990; Forsyth, 1996; Muller, 1994; Unwin, 1996; citats per Hunter, 1997) estan d'acord que el turisme sostenible ha de satisfer les necessitats i els desigs de la demanda, dels operadors turístics i de la població local, a més d'assegurar la protecció del medi.

Munt (1992) explica que les divergències per a la interpretació del concepte de turisme sostenible es deuen a diferències en el grau de desenvolupament de les àrees receptores, i Wheeler (1993) afegeix que també hi ha la influència de l'escala, ja sigui nacional, regional o local (Munt, 1992 i Wheeler, 1993 citats per Hunter, 1997).

El que sembla clar és que la sostenibilitat en turisme ha de perseguir un equilibri en tres aspectes fonamentals: el medi econòmic, el social i el concernent al medi físic. Mentre que els altres dos són clarament definibles, el darrer presenta múltiples cares sota els apel·latius de medi ambient, natura, ecologia, paisatge o necessitats estètiques. El que és clar és que la idea que hi ha darrere es fonamenta en el medi o fenomen no produït per l'home, per tant, es fa referència a un aspecte no antròpic.

Aquest equilibri queda clarament reflectit en diferents concepcions que s'han fet sobre el turisme sostenible, com és el cas del model conceptual de turisme sostenible de Hall (figura 1 a la pàg. 57), en el qual es persegueix un equilibri entre els tres pilars esmentats, la con-

fluència dels quals origina l'anomenat turisme sostenible.

Model conceptual de turisme sostenible

Hunter (1997) ens remarca la manca de claredat i la gran quantitat de retòrica que s'ha utilitzat i s'utilitza a l'hora de definir sostenibilitat i ens classifica el turisme sostenible en quatre possibles enfocaments (vegeu taula 3 a la pàg. 56), que van des de la sostenibilitat molt dèbil fins a la sostenibilitat molt forta: *Tourism imperative*, *Product-Led Tourism*, *Environment-Led Tourism* i *Neotenuous Tourism*.

Els principis del turisme sostenible

Abans de la consolidació institucional dels principis de turisme sostenible a la Carta de Lanzarote de 1995, altres institucions i altres pensadors ja van realitzar els primers esbos-

sos del que haurien de ser els principis de l'anomenat turisme sostenible.

Cronin (1990) defineix els criteris amb els quals s'haurien de desenvolupar el principis del turisme sostenible (Cronin 1990 citat a Hunter 1995). Aquests són:

- Principis ètics que respectin la cultura i el medi de l'àrea de destinació, l'economia i les tradicions de vida, el comportament indígena i el lideratge i patrons polítics.
- Implicació de la població local.
- Equitat en la distribució de beneficis i costos.
- Ser planejat de manera integrada en consideració a la protecció del medi per a les generacions futures.
- Ser planejat de manera integrada amb altres sectors econòmics.
- Ser avaluat per mesurar els impactes i permetre accions per reduir els impactes negatius.

L'*English Tourist Board* (ETB) el 1992 va declarar uns principis de desenvolupament de turisme sostenible, que són els següents: *Font: Hunter (1995)*

1. El medi té més valor que un bé per al turisme. Les consideracions a curt termini no han de perjudicar les generacions futures a llarg termini.

2. El turisme és una activitat positiva, amb potencial per beneficiar la comunitat receptora, la destinació (el lloc) i el visitant.

3. La relació turisme i medi s'ha de gestionar perquè sigui estable a llarg termini. El turisme no pot permetre impactes negatius al medi.

4. Les activitats turístiques i el seu desenvolupament haurien de respectar l'escala, la natura i el caràcter de la mateixa destinació.

5. S'ha de cercar l'harmonia entre les necessitats del visitant, el lloc i la comunitat receptora.

6. Una mica de canvi és inevitable, i aquest pot arribar a ser beneficiós. L'adaptació al canvi no hauria de ser a canvi de qualsevol d'aquests principis.

7. Les indústries turístiques, autoritats locals i agències mediambientals tenen l'obligació de respectar els principis citats i treballar conjuntament per aconseguir-ne la realització pràctica.

Els participants a la Conferència Mundial de Turisme Sostenible, reunits a Lanzarote, Illes Canàries, Espanya, els dies 27 i 28 d'abril de

1995, van acordar i redactar un dels eixos fonamentals del desenvolupament sostenible: la Carta de Turisme Sostenible (vegeu annex 2 de la pàg. 97).

Mesures de turisme sostenible

La dificultat del turisme sostenible està en poder mesurar si una activitat turística que es duu a terme és realment sostenible o no. La gran diversitat d'espais i de societats locals on es desenvolupa el turisme fa que els seus impactes siguin molt variables. El grau de desenvolupament turístic d'una regió també influeix en l'estat del seu medi, així com en el seu nivell de desenvolupament econòmic. Tot això fa que s'hagin cercat una sèrie de fórmules per poder avaluar si el creixement turístic d'un lloc determinat es dona dins una clau de sostenibilitat o no.

Hi ha tota una sèrie de fórmules voluntàries per mesurar la sostenibilitat en el turisme, com es pot apreciar a la figura 2 (pàg. 58). Aquestes estan pensades per aplicar una vegada s'ha realitzat el projecte turístic. Es dirigeixen a destinacions turístiques en general o a empreses turístiques, i donen una indicació del grau i estat de sostenibilitat en què es troben cada una d'aquestes.

Instruments per mesurar la sostenibilitat

Les *guies de bones pràctiques* són recomanacions o consells generals dirigits a la millora de la gestió ambiental. La finalitat d'aquestes guies és assegurar el compliment dels requisits legals de caràcter ambiental; assegurar el coneixement, el control i la mi-

llora de la problemàtica ambiental; difondre la situació ambiental i les actuacions desenvolupades per millorar-les; sensibilitzar i fer conscients els visitants i els residents sobre la problemàtica ambiental.

Les *ecoetiquetes* són certificacions ofertes per entitats i organitzacions, amb la finalitat d'acreditar que es compleixen tota una sèrie de requisits ambientals. Poden ajudar a identificar punts crítics i implantar solucions eficients fonamentades en mesures d'estalvi i tecnologies netes. Són un instrument de màrqueting i de gestió ambiental, per tant es tracta d'una bona eina per distingir-se d'altres destinacions turístiques. Algunes de les ecoetiquetes més representatives són: Green Globe 21, Pronec, Ecotrans, STSC (Rainforest Alliance), Kisleya Alternative Destination, CST, CAST, Bandera Blava, British Airways Tourism for Tomorrow Awards, Paisatge de l'any, Fulla verda, Sistema de Cooperació de Santuaris Audubon, Programa de Cooperació de Firmes Audubon, Premi Europeu per al Turisme i Medi ambient, Goene Duim, PAN Parks.

Els *sistemes de gestió ambiental (SGA)* són uns instruments que permeten integrar la variable ambiental a tots els aspectes de la gestió turística. Es tracta d'un pla estratègic que determina els objectius, les finalitats, a curt, mitjà i llarg termini i coordina els recursos humans, tècnics i econòmics necessaris per avaluar i millorar el comportament ambiental.

L'*Agenda Local 21* és un pla d'acció municipal o de tipus local per a un desenvolupament sostenible que determina els objectius i finalitats a curt, mitjà i llarg termini i coordi-

na els recursos tècnics i humans necessaris, en què s'utilitza en bona part la participació ciutadana en grups de treball per tal que els resultats siguin integradors i el consens de les conclusions faci més possible que s'implanti.

Els *indicadors* són tota una sèrie de mesures per avaluar aspectes concrets de la gestió ambiental. A continuació presentam uns tipus d'indicadors:

- Indicadors d'avís.
- Indicadors d'estrès del sistema.
- Mesures de l'estat actual de la indústria.
- Mesures de l'impacte del desenvolupament del turisme als ambients biofísics i socioeconòmics.
- Mesures de l'esforç de la gestió.
- Mesures de l'efecte de la gestió, dels resultats i del rendiment.

Els *codis de conducta* són un tipus d'instrument de mesura per augmentar la consciència sobre els impactes negatius originats per l'activitat turística. Són una guia general, uns principis fonamentals, un resum de les principals pràctiques compatibles amb el desenvolupament i la gestió sostenible del turisme.

Segons el PNUMA els codis de conducta se centren en quatre temes:

- Normes i pràctiques socials de la comunitat local.
- Normes i pràctiques culturals de la comunitat local.
- Desenvolupament econòmic del destí turístic.
- Protecció i preservació del medi ambient.

Tots aquest instruments tenen un major o menor valor com a indicadors de l'estat d'una destinació turística o una empresa. El seu valor és més aviat moral, ja que no tenen un valor normatiu o legislatiu, però s'utilitzen molt com a distintius que donen un valor afegit dins el mercat i una valoració competitiva a causa de la moda del concepte de sostenibilitat.

TAULA 2

Declaracions internacionals de turisme sostenible	
1980	Declaració de Manila sobre el Turisme Mundial (OMT)
1982	Documents d'Acapulco sobre els Drets a les Vacances (OMT)
1985	Declaració dels Drets del Turisme i Codi del Turista, Sofia (OMT)
1989	Declaració de la Haia sobre Turisme (OMT)
1995	Carta de Turisme Sostenible de Lanzarote (OMT, PNUMA, UNESCO, UE)
1995	Guies per al Turisme Ambientament Responsable (PNUMA)
1995	Declaració del Caire sobre la Preservació de Turisme Sexual Organitzat (OMT)
1996	Agenda 21 per a la Indústria de Viatges i Turisme (OMT, WTTC, EC)
1997	Declaració de Berlín sobre Biodiversitat Biològica i Turisme Sostenible
1997	Declaració de Calvià sobre Turisme i Desenvolupament Sostenible al Mediterrani
1997	Declaració de Manila sobre l'Impacte Social del Turisme (OMT)
1998	Declaració de les ONG de la Mediterrània sobre el Turisme Sostenible i Participació de la Societat Civil (Med Forum)
1999	Decisió de la Comissió de les Nacions Unides sobre el Desenvolupament Sostenible Turisme i Desenvolupament Sostenible (ONU)
1999	Còdi Ètic Mundial per al Turisme (OMT)
2001	Carta de Rímini de la Conferència Internacional sobre Turisme Sostenible a Rímini

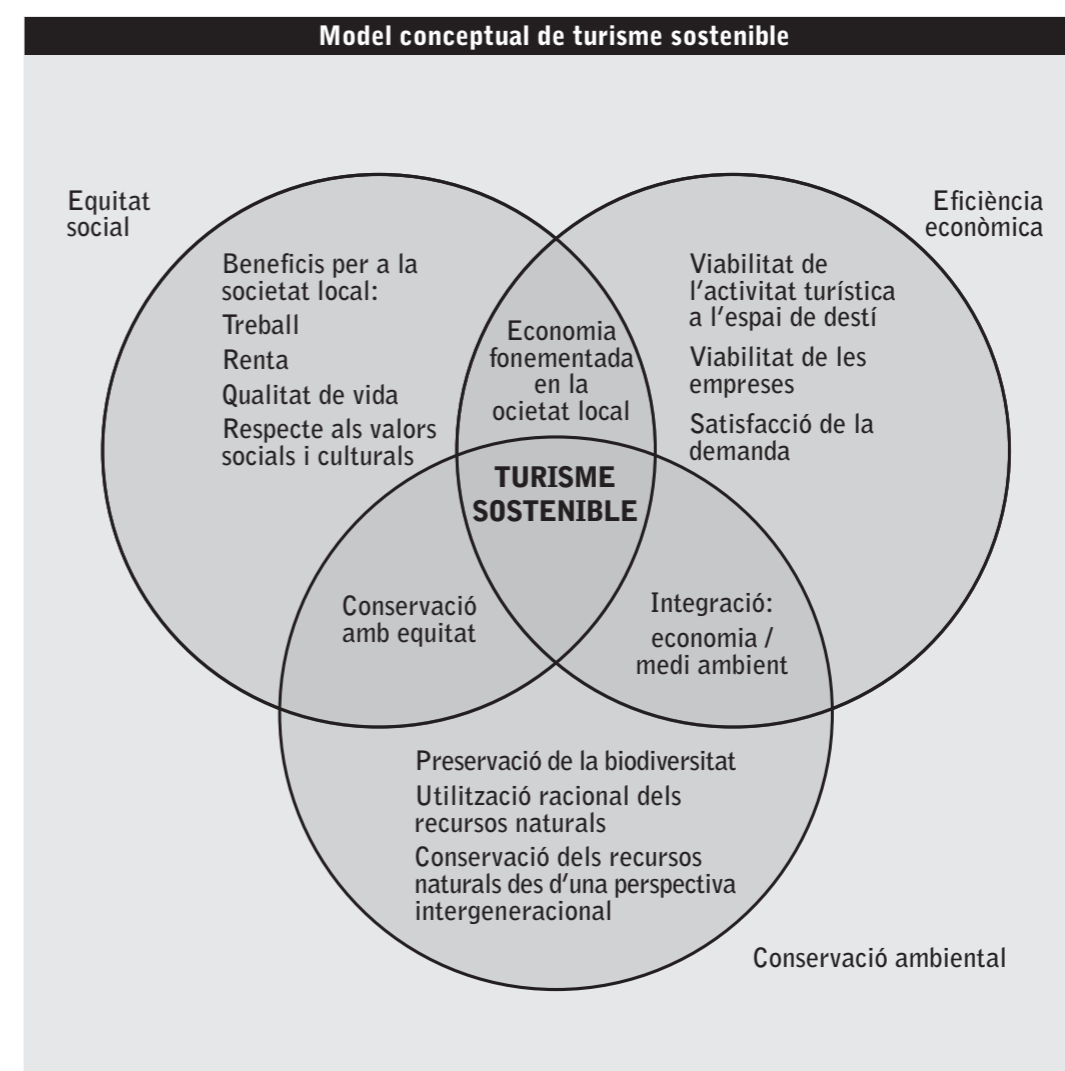
Font: Fullana, P. i Ayuso, S. (2002)

TAULA 3

Tourism imperative	Product-Led Tourism	Environment - Led Tourism	Neotenous Tourism
Interpretació molt dèbil	Interpretació dèbil	Interpretació forta	Interpretació molt forta
Satisfer les necessitats i desigs dels turistes i dels operadors turístics	Hi ha una consideració de la conservació del medi, però s'ha de sostenir el producte turístic	El medi com a preocupació principal	El creixement del turisme s'ha de sacrificar davant la protecció ambiental
	Sobretot en destinacions madures	Sobretot en àrees on el turisme és inexistent o relativament nou	Àrees en gran part desproveïdes d'activitat turística. Limitat als primers estadis turístics

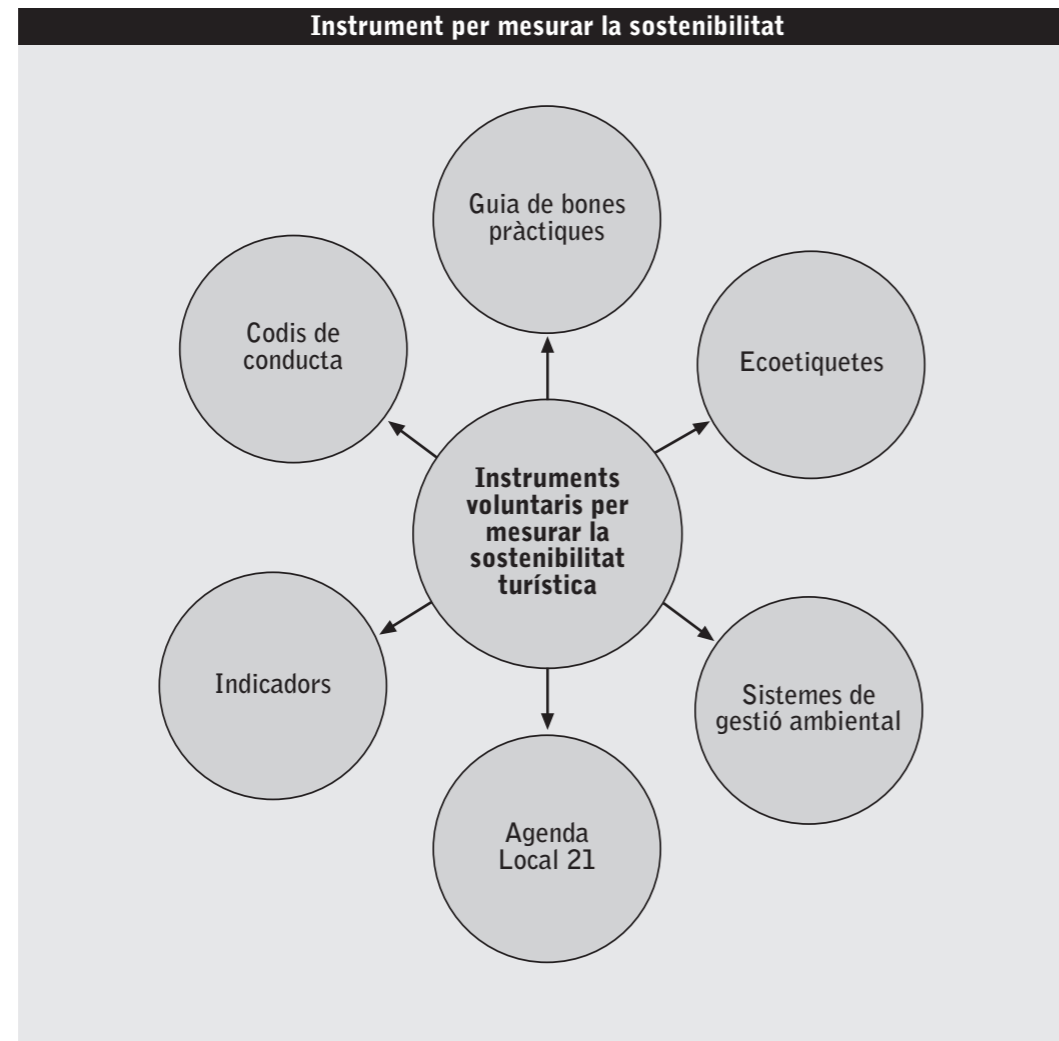
Font: Hunter (1997)

FIGURA 1

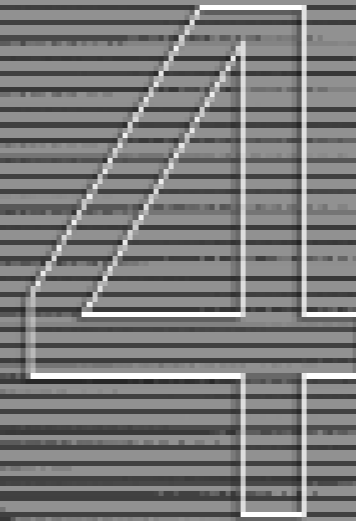

Font: Ivars, 2001 (Hall, 2000: 14 i ETB, 1991: 10 citat per Ivars 2001)

FIGURA 2

Elaboració: Miquel Seguí Llinás

EL PROYECTO "BONES PRÀCTIQUES EN LA COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT EN L'ÀMBIT DEL TURISME SOSTENIBLE"

Criteris per definir un projecte
de turisme sostenible
Metodologia
Indicadors
Conclusió

El projecte: «bones pràctiques en la cooperació al desenvolupament en l'àmbit del turisme sostenible»

Amb aquest projecte es tractava de cercar una fórmula per aplicar sobre projectes de cooperació al desenvolupament en turisme sostenible i així poder avaluar-ne la viabilitat i veure si els resultats esperats es podien entendre com de turisme sostenible.

Ja d'entrada se'ns plantejà un doble vessant: Saber si el projecte era realitzable tal com el presentaven i per l'organisme que ho feia. Saber si el resultat d'aplicar-lo i desenvolupar-lo ens conduïa a la realització d'un turisme sostenible.

Superats aquests dos sedassos, era previsible que el projecte es dugués a terme, arribàs a bon port i els resultats fossin tan positius com s'esperava.

El problema bàsic que se'ns plantejava era trobar uns indicadors fiables que permetessin avaluar aquestes possibilitats, reduir-les a una xifra i així poder comparar uns projectes amb els altres.

A continuació s'exposarà el camí seguit i els resultats obtinguts.

CRITERIS PER DEFINIR UN PROJECTE DE TURISME SOSTEIBLE

Com hem vist, tots els instruments que existeixen fins ara per avaluar l'estat de sostenibilitat d'una destinació o empresa turística es fan a posteriori, és a dir, sobre activitats ja realitzades o existents, i la seva finalitat és poder corregir la seva tendència de manera que evolucioni cap a un menor impacte sobre el medi (sigui físic, humà o econòmic). En aquest punt s'ha avançat bastant, la presa de consciència és forta i la valoració social de les destinacions o empreses que aconsegueixen aquesta denominació és alta; per tant, és un canvi que es fa i que ja està assimilat per la societat.

En canvi, el problema es presenta quan s'han de fixar els instruments que s'utilitzaran per avaluar si un projecte és sostenible i els resultats que s'obtingran després de realitzar-lo seran els esperats, havent-ne disminuït al màxim els impactes negatius i valorat al màxim les seves potencialitats positives. Aquest és el repte que hem intentat assumir.

Cap dels instruments coneguts fins ara era per ser utilitzat abans de l'aplicació d'un nou projecte, empresarial o d'una destinació turística. El fet de fixar-los és tota una responsabilitat, ja que sempre ens queixam de la manca de planificació com a causa dels problemes que vivim en l'actualitat, però ara, el fet de disposar d'una consciència i d'uns mitjans, així com d'uns coneixements, per dur endavant una realització amb els menors impactes possibles, carrega sobre el planificador un repte de gran transcendència.

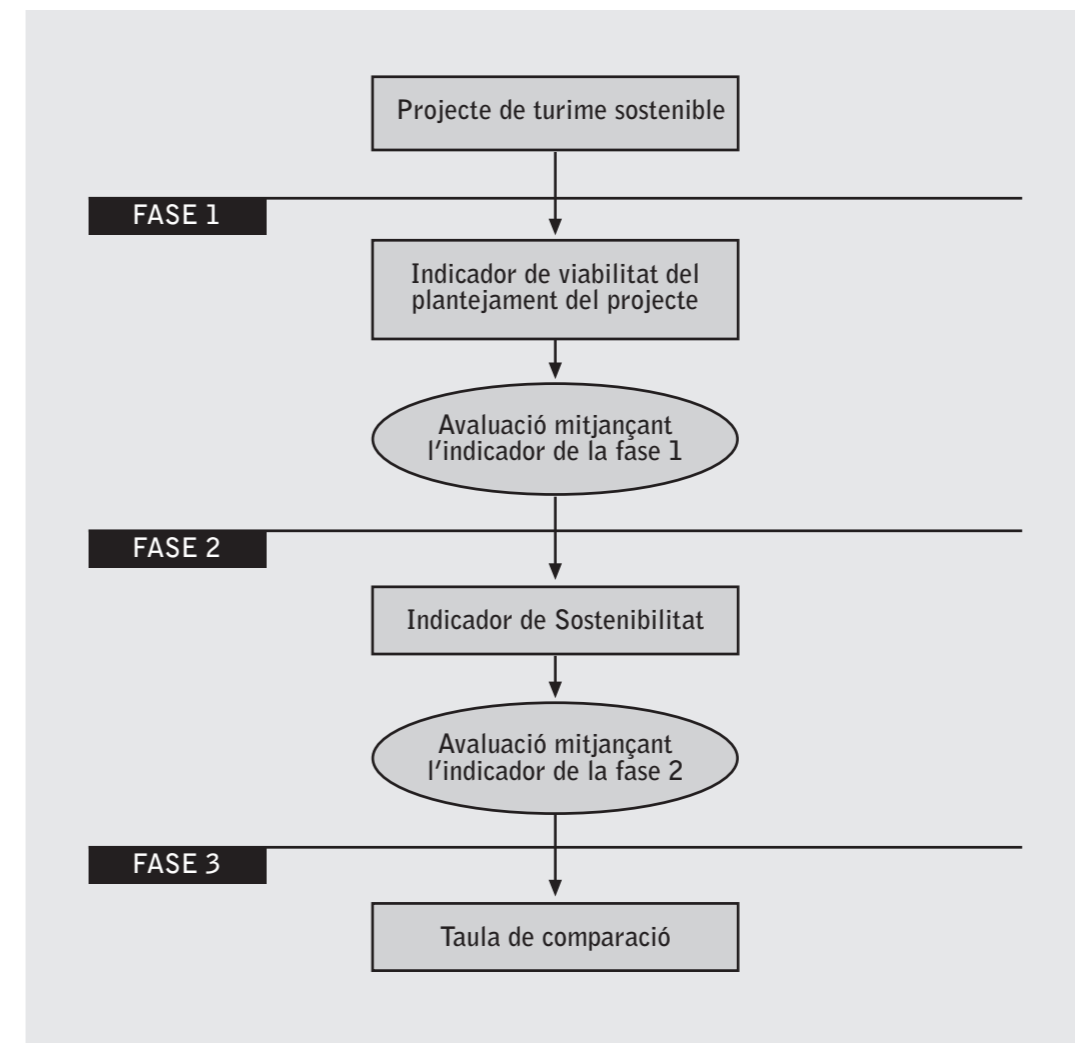
Hem intentat elaborar una sèrie d'elements que ens permetin jutjar la idoneïtat d'un projecte en un doble vessant: per una part, el de la seva realització en si mateixa, per veure si els agents encarregats de la seva posada en pràctica són els adients i estan preparats per fer-ho, i per altra, si el projecte és sostenible en el temps i profitós per a la societat receptora o, tal volta, hi ha el perill que no estigui ben planificada la transició entre els responsables que s'encarreguen de la primera part, és a dir, la posada en marxa, i els continuadors quan s'acaba la intervenció de la ONG que ho ha dut a terme.

METODOLOGIA

Per avaluar la sostenibilitat dels projectes de turisme sostenible s'ha optat per un mètode en tres fases (vegeu figura 3): l'indicador de viabilitat del plantejament del projecte, l'indicador de sostenibilitat i la taula de comparació.

FIGURA 3

Elaboració: Miquel Seguí Llinàs

Cadascuna de les fases és independent, però és necessari que per aplicar la fase 2 s'obtingui, com a mínim, una puntuació igual o major al 50 per cent a la fase 1.

Ambdós indicadors (fase 1 i fase 2) s'avaluaran a partir d'uns qüestionaris. Els indicadors mesuren el projecte fent ús de la tècnica de Likert scale. Aquesta tècnica de mesura valora les respostes d'1 a 5 i cada valor té assignat un adjectiu que permet curar més la resposta. Permet, amb un mètode senzill, quantificar les respostes del qüestionaris.

A la primera fase s'analitza el grau de viabilitat del plantejament del projecte. Tots els projectes hauran d'igualar o superar el cinquanta per cent de la puntuació d'aquest indicador per poder valorar el seu grau de sostenibilitat, entenent així que un projecte primer ha de tenir un plantejament viable i coherent, i només així, podrà avaluar-se'n el grau de sostenibilitat.

Per tal de reduir, tant com sigui possible, la subjectivitat de l'indicador, s'han donat dos valors de ponderació a les preguntes, i s'ha intentat, d'aquesta manera, donar més pes a les qüestions més rellevants, essent aquestes les més freqüents en l'anàlisi de les diferents mesures de sostenibilitat que s'han estudiat per al projecte. Les preguntes amb un valor de ponderació 2 són aquelles que tenen més rellevància, i les preguntes amb un valor de ponderació 1 són aquelles que sense ser tant importants com les anteriors són necessàries per al conjunt de l'indicador.

Els valors de ponderació de la fase 1 són:

Ponderació 1	multiplicar per 1
Ponderació 2	multiplicar per 2

La fórmula per obtenir aquestes ponderacions és la següent:

NRE. DE PREGUNTES	PONDERACIÓ	VALOR MÀXIM	
6	1x	5	$6 \times 1 \times 5 = 30$
7	2x	5	$7 \times 2 \times 5 = 70$

A la segona fase s'analitza el grau de sostenibilitat del projecte mitjançant un indicador que preveu els tres àmbits de la sostenibilitat (social, econòmic i ambiental).

De la mateixa manera que l'indicador de la fase anterior, té una valoració màxima de 100 i és necessari superar el 50 per cent de forma positiva.

L'indicador de sostenibilitat està sotmès a tres valors de ponderació. S'ha optat per aquesta solució per intentar donar més pes als valors a llarg termini i a la influència del projecte sobre

la comunitat local i l'exterior, ja que no és el mateix un projecte que té uns bons resultats a curt termini, que després té una viabilitat dubtosa, així com prioritzar que els beneficis del projecte repercuteixin majoritàriament sobre la societat local, en què es deixa un rol secundari als beneficis que en pugui treure el capital exterior. D'aquesta manera les preguntes amb un grau de ponderació de 3 són les més importants, les que tenen un valor de ponderació 2 no tenen tant de valor com les anteriors, però així i tot són prou importants. Finalment les que tenen un valor de ponderació 1 són les que tenen menor importància en el valor total de l'indicador de sostenibilitat.

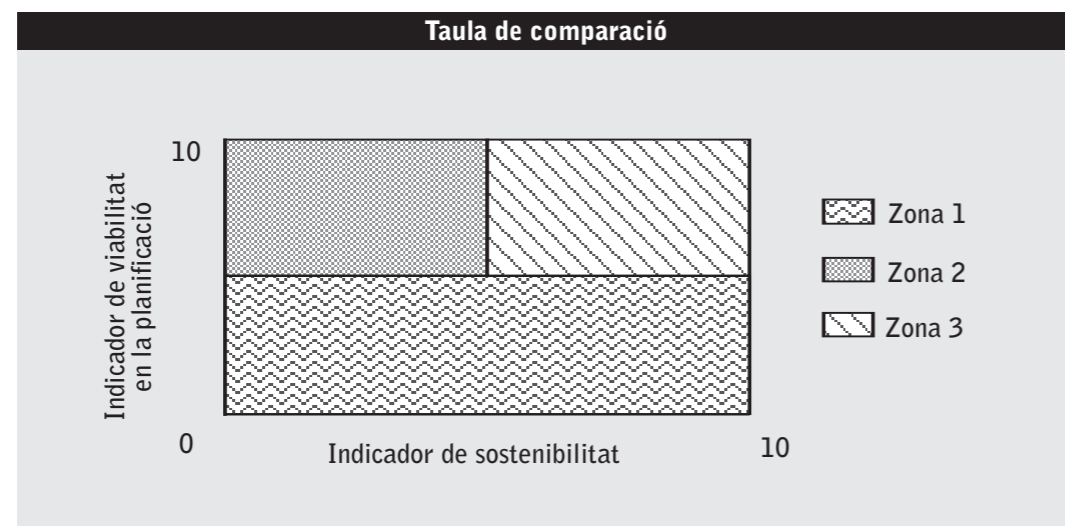
Les ponderacions utilitzades en aquest cas són:

Ponderació 1	multiplicar per 0,2247
Ponderació 2	multiplicar per 0,4494
Ponderació 3	multiplicar per 0,6741

La fórmula utilitzada per obtenir aquestes ponderacions és la següent:

NRE. DE PREGUNTES	PONDERACIÓ	VALOR MÀXIM	
5	1x	5	$5 \times 1 \times 5 = 25$
27	2x	5	$27 \times 2 \times 5 = 270$
10	3x	5	$10 \times 3 \times 5 = 150$ $= 450$

FIGURA 4

Elaboració: Miquel Seguí Llinàs

La taula de comparació (figura 4) serveix per representar gràficament els dos indicadors de cada projecte i així poder comparar tots els projectes alhora.

Tots els projectes que quedin a la zona 1 seran tots aquells que no hagin superat la primera fase, és a dir, que hauran obtingut una puntuació inferior al 50 per cent de l'indicador de viabilitat en la planificació del projecte.

Els projectes que se situïn a la zona 2 del gràfic hauran superat el cinquanta per cent de l'indicador de viabilitat en la planificació del projecte, però no hauran superat el cinquanta per cent de l'indicador de sostenibilitat.

A la zona 3 del gràfic hi haurà situats tots els projectes que hagin obtingut més del cinquanta per cent dels dos indicadors.

Els indicadors que s'han utilitzat a les fases 1 i 2 vénen a continuació, i cada un té indicat, a més a més, el valor de ponderació, tal com s'ha indicat anteriorment. Cal remarcar que a la fase 2 estan separats els indicadors segons les repercussions socials, econòmiques o ambientals.

INDICADORS

FASE 1. Indicador de viabilitat del plantejament (context)

1. L'estructura del projecte és l'adequada?

VALOR DE LA PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

2. La metodologia del projecte és l'adequada?

VALOR DE LA PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

3. Quin grau de fiabilitat té el grup que proposa el projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poca	regular	bastant	molt

4. Quin grau de capacitat té el grup que el proposa per dur-lo a terme tot sol?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poca	regular	alguns	molt

5. És adequada la planificació temporal que es fa del projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

6. És adequat el tipus de projecte a l'espai on s'ha d'ubicar?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt negatiu	negatiu	regular	positiu	molt positiu

7. Quins suports públics o privats l'avalen?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	pocs	regular	alguns	molts

8. Quin és el grau d'idoneïtat de la institució en relació amb les tasques que s'han de dur a terme?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
cap	poca	regular	bastant	molta

9. Quin grau d'implicació i contribució d'altres institucions locals s'esperen amb el desenvolupament del projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
cap	poca	regular	bastant	molt

10. Quin grau d'adaptació té el projecte a les lleis estatals de l'àmbit d'acció?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poca	regular	bastant	molt

11. Quin grau d'adaptació té el projecte a la normativa local de l'àmbit d'acció?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poca	regular	bastant	molt

12. Quin grau de demanda turística actual fa costat a l'execució del projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	bastant	molt

13. Quin grau de demanda turística futura es preveu per dur endavant el projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	bastant	molt

FASE 2: Indicador de sostenibilitat

Repercussions socials del projecte

1. Quin és l'impacte que s'espera sobre la generació de llocs de treball?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	positiu	molt positiu

2. Es preveu que hi hagi població local en tots els àmbits d'especialització laboral?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poca	regular	bastanta	molta

3. Aporta uns coneixements tecnològics que després pot aprofitar la societat?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

4. Contribueix que la societat receptora tingui una menor dependència en l'àmbit local, regional o nacional?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

5. La tecnologia escollida és respectuosa amb les tradicions existents? Les potencia?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

6. El projecte és compatible amb elements i models valuosos de la cultura local o nacional?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

7. El projecte, fa ús dels elements culturals?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

8. La tecnologia està prou a l'abast i es prou comprensible per a la societat local?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

9. Quin grau de tensions i conflictes pot generar el projecte en relació amb l'estatus dels diferents grups socials, l'edat, la classe, la pertinença ètnica i la religió?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

10. Ajuda a reduir les desigualtats socials o la marginació de certs grups ètnics, religiosos o lingüístics?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

11. Quin efecte tindrà el projecte sobre l'accés, de la comunitat local, a articles de consum bàsic?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	positiu	molt positiu

12. Quin efecte tindrà el projecte sobre l'accés, de la societat local, als serveis socials bàsics?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	positiu	molt positiu

13. Quin efecte tindrà el projecte sobre l'accés, de la comunitat local, a un treball que li millori la renda?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	positiu	molt positiu

14. El projecte pot ajudar a la reducció de les desigualtats en la divisió del treball entre sexes?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

15. Disminueix el projecte les desigualtats en relació amb l'accés a la terra?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

Repercussions econòmiques del projecte

1. Contribueix a augmentar el desenvolupament turístic a llarg termini?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

2. Hi ha possibilitat d'autofinançament, després de retirar l'ajuda externa?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

3. Es poden assolir resultats semblants a un cost més baix

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

4. Es poden justificar els costos del projecte en relació amb els beneficis prevists?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

5. S'utilitzen factors locals de producció?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

6. El projecte té capacitat d'atreure inversions públiques o privades?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

7. Quin és l'efecte del projecte sobre el desenvolupament local i sobre la reducció de disparitats regionals?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	positiu	molt positiu

8. El projecte atraurà divises o inversions cap a la zona?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

9. Quina repercussió tindrà l'entrada de divises o d'inversions a l'economia local?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
cap	poc	regular	bona	molt bona

10. Quina repercussió tindrà sobre les altres activitats econòmiques?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bona	molt bona

11. Afavoreix el desenvolupament local d'una manera integral?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

12. Exigeix un augment de les importacions cap a la zona?

VALOR DE PONDERACIÓ: 1				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

13. Utilitza al màxim els recursos locals?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

14. Tindrà repercussions inflacionistes a la zona?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

15. Podria empobrir una part de la població local?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

Repercussions ambientals del projecte

1. Quin és l'efecte esperat del projecte sobre la conservació dels recursos naturals?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
molt negatiu	negatiu	regular	positiu	molt positiu

2. Promou la diversitat en l'ecosistema un equilibri ecològic més alt i la reducció de la vulnerabilitat?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

3. Preveu una utilització racional dels recursos naturals?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

4. Quin grau de contaminació pot generar el projecte sobre el sòl?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

5. Quin grau de contaminació pot generar el projecte sobre l'aigua?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

6. Quin grau de contaminació pot generar el projecte sobre l'aire?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

7. Pot generar, a llarg termini, problemes de contaminació?

VALOR DE PONDERACIÓ: 3				
1	2	3	4	5
molt	bastant	regular	poc	gens

8. Proposa mètodes d'estalvi de recursos?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

9. Utilitza recursos renovables?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

10. Proposa mètodes d'estalvi d'energia?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

11. Es preveuen mesures de gestió dels residus sòlids?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
gens	poc	regular	bastant	molt

12. Quin impacte visual pot generar el projecte?

VALOR DE PONDERACIÓ: 2				
1	2	3	4	5
molt negatiu	negatiu	regular	positiu	molt positiu

CONCLUSIÓ

El resultat ha estat bastant satisfactori i aclaridor. Amb aquest gràfic queda visualment ben clar quins són els projectes que superen uns mínims de factibilitat i sostenibilitat, i, a més a més, queden ordenats. Aquest sistema permet comparar diferents projectes al mateix temps.

A la fase 1 es fixa més en l'estructura, la metodologia, la serietat de qui fa la proposta i la planificació del treball. Com també, per altra banda, si s'han tingut en compte les particularitats del lloc on s'ha d'aplicar, si s'adapta a la normativa local i les relacions que té amb organismes autòctons. Un punt important és si és realista amb la demanda que pot satisfer aquesta realització.

Mentrestant, a la fase 2 s'han dividit els impactes en els tres pilars bàsics de tota sostenibilitat: el social, l'econòmic i l'ambiental.

En el *camp social* hem considerat bàsic analitzar les repercussions que tindrà la realització del projecte en el món laboral, l'aportació tecnològica que representa, el respecte a les formes de vida i les tradicions, així com a la cultura en general. Per altra banda, hem trobat molt interessant si té en compte les desestructuracions socials que pot produir i si aquestes afavoreixen el creixement i promoció dels diferents grups o, al contrari, si augmenta el poder d'uns grups sobre els altres, o fomenta la marginació d'alguns grups.

En el *camp econòmic* hem previst la viabilitat a llarg termini i si és possible la continuïtat sense l'aportació de capital, tecnologia i

direcció externa. També hem cregut convenient veure si els beneficis que aportarà el projecte estan en relació amb els esforços exigits per dur a terme el projecte i si aquest és capaç d'atreure inversions locals i utilitzar també els recursos locals. Un altre punt bàsic que hem tingut en compte és l'efecte multiplicador que pot tenir sobre l'economia local i evitar que generi una inflació forta a causa de les necessitats d'importació. Hem cregut que no es pot crear una illa de desenvolupament econòmic que rompi els equilibris regionals sense aportar la riquesa més equilibrada possible a tots.

En el *camp ambiental* l'aspecte que hem destacat més ha estat l'impacte sobre els recursos naturals existents i la conservació de l'equilibri ecològic de tot l'ecosistema. Per això hem tingut en compte quina utilització es feia dels recursos naturals i la contaminació que es podia generar. Un altre aspecte que hem valorat bastant ha estat la utilització d'energia que exigia el projecte i de quin tipus d'energia es tractava, així com la generació de residus i el seu tractament.

L'impacte visual generat seria el darrer punt que hem destacat.

Estam segurs que amb tots aquests indicadors la visió que es té dels possibles resultats del projecte és bastant completa i les repercussions estan ben analitzades.

Creiem que es tracta, per tant, d'una bona aportació per tenir una eina que ens permeti d'avui endavant dur a terme projectes de col·laboració en turisme sostenible que tinguin uns resultats profitosos per a la societat

local, que evitin al màxim els efectes negatius i permetin que la bona fe que regeix la cooperació al desenvolupament serveixi per dur endavant accions que tinguin un resultat satisfactori per a tots, i no ens hàgim de penedir quan veiem alguna realització d'aquest tipus i els seus resultats, com s'ha donat el cas de vegades.

5

BIBLIOGRAFIA

Bibliografia

- BUTLER, R. W. «Tourism, Environment and Sustainable Development», *Environmental Conservation*, vol. 18, (1991), pàg. 201-209
- CARDOSO, F.; FALLETO, E. *Dependency and Development in Latin America*. Berkeley: University of California Press, 1979
- CLARK-CARTER, D. *Investigación cuantitativa en psicología. Del diseño experimental al reporte de investigación*. Mèxic: Editorial Oxford University Press, 2002
- CRONIN, L. «A Strategy for Tourism and Sustainable Developments», *World Leisure and Recreation*, vol. 32, núm. 3 (1990), pàg. 12-18
- CURIEL, A.; GONZÁLEZ, F.; NEL-LO, M. *Desenvolupament sostenible. Programa de Turisme*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 2004
- DACHARY, A. C.; ARNAIZ, S. M. *Globalización, turismo y sustentabilidad*, Universidad de Guadalajara. Guadalajara, Mèxic: Centro Universitario de la Costa, Campus Puerto Vallarta, 2002
- FULLANA, P.; AYUSO, S. *Turismo Sostenible*. Barcelona: Editorial Rubes, 2002
- HUGHES, G. «Environmental indicators», *Annals of Tourism Research*, vol. 29, núm. 2 (2002), pàg. 457-477.
- HUNTER, C.; GREEN, H. *Tourism and the environment: a sustainable relationship?* London: Routledge, 1995
- HUNTER, C. «Sustainable Tourism as an adaptative paradigm?», *Annals of Tourism Research*, vol. 24 (1997), pàg. 850-867
- IVARS BAIDAL, J. A. Et al. *Planificación y gestión del desarrollo turístico sostenible: propuestas para la creación de un sistema de indicadores*. Alacant: Institut Universitari de Geografia, Universitat d'Alacant, 2001
- IVARS BAIDAL, J. A.; VERA REBOLLO, J. F. *Indicadores de sostenibilidad para destinos turísticos maduros: balance y propuesta de aplicación*. Alacant: Escola Oficial de turisme, Universitat d'Alacant, 2004
- JANSEN, H.; KIERS, M.; NIJKAMP, P. «Private and public development strategies for sustainable tourism development of islands economies», *Sustainable Tourism Development*, Aldershot, Avebury (1995), pàg. 65-83
- LANE, B. «Sustainable Rural Tourism strategies: A Tool for Development and Conservation», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 2 (1994), pàg. 102-111

LEVY, M. *Social Patterns and problems of Modernization*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, 1967

MATHIESON, A.; WALL, G. *Turismo: repercusiones económicas, físicas y sociales*. México:Trillas, 1990

MCINTOSH, R. W.; GOELDNER, C. R. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. John Wiley & Sons Inc., 1986

MCKERCHER, B.; «The Unrecognized Threat to Tourism: Can Tourism Survive Sustainability?», *Tourism Management*, vol. 14 (1993), pàg. 131-136

MCKERCHER, B. «Some Fundamental Truths about Tourism: Understanding Tourism's Social and Environmental Impacts», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 1 (1993), pàg. 6-16

MUNT, I. «A Great Escape?», *Town and Country Planning*, vol. Julio - Agosto (1992), pàg. 212-214

OMT. *Sustainable Tourism Development. Guide for Local Planners. A Tourism and the environment publication*. Madrid: Organització Mundial del Turisme (1993)

ONU. *Informe de Desenvolupament Humà*. Organització de les Nacions Unides, 2001

ONU. *Informe de Desenvolupament Humà*. Organització de les Nacions Unides, 2002

ONU. *Informe de Desenvolupament Humà*. Organització de les Nacions Unides, 2003

ONU. *Informe de Desenvolupament Humà*. Organització de les Nacions Unides, 2004

ONU. *Informe de Desenvolupament Humà*. Organització de les Nacions Unides, 2005

REYES, G. E. «Principales Teorías sobre el Desarrollo Económico y Social», *Nómadas 4, Revista de Ciencias Sociales y Jurídicas*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, núm. 4 (juliol-desembre 2001)

ROSTOW, W.W. *The Stages of Economic Growth*. Cambridge: Cambridge University Press, 1960

SMELSER, N. *Toward a Theory of Modernization*. New York: Basic Books, 1964

SO, A. *Social Change and Development*. Newbury Park, California: SAGE, 1991

TIPPS, D. *Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A critical perspective*. New York: Free Press, 1976

VERA REBOLLO, J. F.; IVARS BAIDAL, J. A. «Measuring Sustainability in a Mass Tourism Destination: Pressures, Perceptions and Policy Responses in Torre Vieja, Spain», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 11, núm. 2 i 3 (2003)

WALL, G. «International Collaboration in the Search for Sustainable Tourism in Bali, Indonesia», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 1 (1993), pàg. 38-47

WHEELER, B. «Sustaining the Ego», *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 1 (1993), pàg. 121-129

Pàgines web utilitzades:

Nacions Unides

<http://www.un.org/spanish/>

Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament

<http://www.undp.org/spanish/>

Comissió Econòmica de l'Amèrica Llatina i el Carib

<http://www.eclac.cl/>

Unió Mundial per a la Naturalesa

<http://www.iucn.org/>

Fons Mundial de la Natura

<http://www.wwf.es/>

Organització Mundial del Turisme

<http://www.world-tourism.org/>

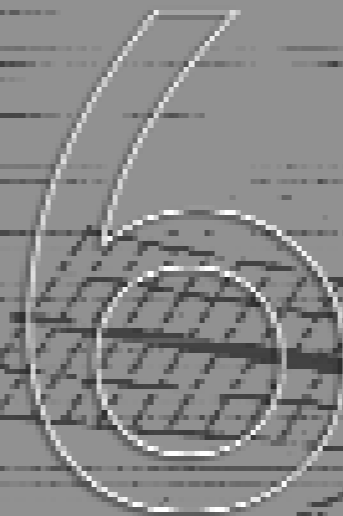
Informes de Desenvolupament Humà

<http://hdr.undp.org>

International Scientific Council for Island Development

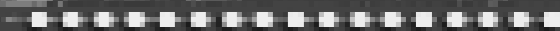
<http://www.insula.org>

ANNEX 1

Index de desenvolupament humà 2001
Index de desenvolupament humà 2005

Annex 1

ÍNDEX DE DESENVOLUPAMENT HUMÀ 2001

Desenvolupament humà alt

001 Noruega
002 Austràlia
003 Canadà
004 Suècia
005 Bèlgica
006 Estats Units
007 Islàndia
008 Països Baixos
009 Japó
010 Finlàndia
011 Suïssa
012 Luxemburg
013 França
014 Regne Unit
015 Dinamarca
016 Àustria
017 Alemanya
018 Irlanda
019 Nova Zelanda
020 Itàlia
021 Espanya
022 Israel
023 Grècia
024 Hong Kong, Xina
025 Xipre
026 Singapur
027 República de Corea
028 Portugal

029 Eslovènia
030 Malta
031 Barbados
032 Negara Brunei Darussalam
033 República Txeca
034 Argentina
035 Eslovàquia
036 Hongria
037 Uruguai
038 Polònia
039 Xile
040 Bahrain
041 Costa Rica
042 Bahames
043 Kuwait
044 Estònia
045 Emirats Àrabs Units
046 Croàcia
047 Lituània
048 Qatar

Desenvolupament humà mitjà

049 Trinitat i Tobago
050 Letònia
051 Mèxic
052 Panamà
053 Bielorrússia
054 Belize
055 Federació Russa
056 Malàisia
057 Bulgària
058 Romania

059 Líbia
060 Macedònia
061 Veneçuela
062 Colòmbia
063 Maurici
064 Surinam
065 Líban
066 Tailàndia
067 Fiji
068 Aràbia Saudita
069 Brasil
070 Filipines
071 Oman
072 Armènia
073 Perú
074 Ucraïna
075 Kazakhstan
076 Geòrgia
077 Maldives
078 Jamaica
079 Azerbaidjan
080 Paraguai
081 Sri Lanka
082 Turquia
083 Turkmenistan
084 Equador
085 Albània
086 República Dominicana
087 Xina
088 Jordània
089 Tunísia
090 Iran
091 Cap Verd
092 Kirguizistan
093 Guyana
094 Sud-àfrica
095 El Salvador
096 Samoa
097 Síria
098 Moldàvia

099 Uzbekistan
100 Algèria
101 Vietnam
102 Indonèsia
103 Tadjikistan
104 Bolívia
105 Egipte
106 Nicaragua
107 Hondures
108 Guatemala
109 Gabon
110 Guinea Equatorial
111 Namíbia
112 Marroc
113 Swazilàndia
114 Botswana
115 Índia
116 Mongòlia
117 Zimbabwe
118 Myanmar
119 Ghana
120 Lesotho
121 Cambotja

Desenvolupament humà baix

122 Papua Nova Guinea
123 Kenya
124 Comores
125 Camerun
126 Congo
127 Pakistan
128 Togo
129 Nepal
130 Bhutan
131 República Democràtica Popular de Laos
132 Bangla Desh
133 Iemen
134 Haití
135 Madagascar
136 Nigèria

137 Djibouti
138 Sudan
139 Mauritània
140 República Unida de Tanzània
141 Uganda
142 República Democràtica del Congo
143 Zàmbia
144 Costa d'Ivori
145 Senegal
146 Angola
147 Benín
148 Eritrea
149 Gàmbia
150 Guinea
151 Malawi
152 Rwanda

153 Mali
154 República Centreafricana
155 Txad
156 Guinea Bissau
157 Moçambic
158 Etiòpia
159 Burkina Faso
160 Burundi
161 Níger
162 Sierra Leone

Font: <http://undp.org>

ÍNDEX DE DESENVOLU- PAMENT HUMÀ 2005

Desenvolupament humà alt

001 Noruega
002 Islàndia
003 Austràlia
004 Luxemburg
005 Canadà
006 Suècia
007 Suïssa
008 Irlanda
009 Bèlgica
010 Estats Units
011 Japó
012 Països Baixos
013 Finlàndia
014 Dinamarca
015 Regne Unit
016 França
017 Àustria
018 Itàlia
019 Nova Zelanda
020 Alemanya
021 Espanya
022 Hong Kong, Xina
023 Israel
024 Grècia
025 Singapur
026 Eslovènia
027 Portugal
028 República de Corea
029 Xipre
030 Barbados
031 República Txeca
032 Malta
033 Negara Brunei Darussalam
034 Argentina
035 Hongria
036 Polònia

037 Xile
038 Estònia
039 Lituània
040 Qatar
041 Emirats Àrabs Units
042 Eslovàquia
043 Bahrain
044 Kuwait
045 Croàcia
046 Uruguai
047 Costa Rica
048 Letònia
049 Saint Christopher i Nevis
050 Bahames
051 Seychelles
052 Cuba
053 Mèxic
054 Tonga
055 Bulgària
056 Panamà
057 Trinitat i Tobago

Desenvolupament humà mitjà

058 Líbia
059 Macedònia
060 Antiga i Barbuda
061 Malàisia
062 Federació Russa
063 Brasil
064 Romania
065 Maurici
066 Granada
067 Bielorússia
068 Bòsnia i Hercegovina
069 Colòmbia
070 Dominica
071 Oman
072 Albània
073 Tailàndia
074 Samoa

075 Veneçuela
076 Saint Lucia
077 Aràbia Saudita
078 Ucraïna
079 Perú
080 Kazakhstan
081 Líban
082 Equador
083 Armènia
084 Filipines
085 Xina
086 Surinam
087 Saint Vincent i les Granadines
088 Paraguai
089 Tunísia
090 Jordània
091 Belize
092 Fiji
093 Sri Lanka
094 Turquia
095 República Dominicana
096 Maldives
097 Turkmenistan
098 Jamaica
099 República Islàmica d'Iran
100 Geòrgia
101 Azerbaidjan
102 Territoris Palestins Ocupats
103 Algèria
104 El Salvador
105 Cap Verd
106 República Àrab Siriana
107 Guyana
108 Vietnam
109 Kirguizistan
110 Indonèsia
111 Uzbekistan
112 Nicaragua
113 Bolívia
114 Mongòlia

115 Moldàvia
116 Hondures
117 Guatemala
118 Vanuatu
119 Egipte
120 Sud-àfrica
121 Guinea Equatorial
122 Tadjikistan
123 Gabon
124 Marroc
125 Namíbia
126 Sao Tomé i Príncipe
127 Índia
128 Illes Salomó
129 Myanmar
130 Cambotja
131 Botswana
132 Comores
133 República Democràtica Popular Laos
134 Bhutan
135 Pakistan
136 Nepal
137 Papua Nova Guinea
138 Ghana
139 Bangla Desh
140 Timor Oriental
141 Sudan
142 Congo
143 Togo
144 Uganda
145 Zimbabwe

Desenvolupament humà baix

146 Madagascar
147 Swazilàndia
148 Camerun
149 Lesotho
150 Djibouti
151 Iemen
152 Mauritània

153 Haití
154 Kenya
155 Gàmbia
156 Guinea
157 Senegal
158 Nigèria
159 Rwanda
160 Angola
161 Eritrea
162 Benín
163 Costa d'Ivori
164 República Unida de Tanzània
165 Malawi
166 Zàmbia
167 República Democràtica del Congo
168 Moçambic
169 Burundi
170 Etiòpia
171 República Centreafricana
172 Guinea Bissau
173 Txad
174 Mali
175 Burkina Faso
176 Serra Lleona
177 Níger

Font: <http://.undp.org>

ANNEX 2

Carta de turisme sostenible

Annex 2

CARTA DE TURISME SOSTENIBLE

Els participants a la Conferència Mundial de Turisme Sostenible, reunits a Lanzarote, Illes Canàries (Espanya), els dies 27 i 28 d'abril de 1995, van acordar i redactar un dels eixos fonamentals del desenvolupament sostenible: la Carta de Turisme Sostenible. A continuació, es presenta una reproducció d'aquesta carta.

Conscients de la realitat del turisme com a fenomen mundial que implica les més altes i profundes aspiracions dels pobles, constituint un element important per al desenvolupament social, econòmic i polític a molts de països.

Reconeixent que el turisme és una activitat ambivalent, ja que pot aportar grans avantatges en l'àmbit social, econòmic i cultural, mentre que al mateix temps contribueix a la degradació medi ambiental i a la pèrdua de la identitat local, ha de ser tractat des d'una perspectiva global.

Conscients que els recursos amb els quals es fonamenta el turisme són fràgils, així com de la demanda d'una qualitat medi ambiental més alta.

Reconeixent que el turisme, com a possibilitat de viatjar i conèixer altres cultures, pot

promoure l'apropament i la pau entre els pobles, creant una consciència respectuosa sobre la diversitat de formes de vida.

Recordant la Declaració Universal dels Drets Humans, adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, i les diverses declaracions de les Nacions Unides, així com els convenis regionals, sobre turisme, medi ambient, conservació del patrimoni i desenvolupament sostenible.

Guiats pels principis enunciats a la Declaració de Rio sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament, a més de les recomanacions emanades de l'Agenda Local 21.

Recordant les declaracions prèvies en matèria de turisme, com la Declaració de Manila sobre el Turisme Mundial, la Declaració de la Haia i la Carta del Turisme i Codi del Turista.

Reconeixent la necessitat de desenvolupar un turisme que satisfaci les expectatives econòmiques i les exigències ambientals, que no només sigui respectuós amb l'estructura socioeconòmica i física de cada destinació, sinó també amb les poblacions receptores.

Considerant la prioritat de protegir i reforçar la dignitat humana, tant de les comunitats locals com dels turistes.

Conscients de la necessitat d'establir aliances eficaces entre els principals actors que participen en l'activitat turística, amb la finalitat de forjar l'esperança d'un turisme més responsable amb el nostre patrimoni comú.

Apel·len a la comunitat internacional i en particular insten els governs, la resta d'autoritats públiques, els decisoris i professionals en matèria turística, a les associacions i institucions públiques i privades relacionades amb el turisme i els mateixos turistes, a adoptar els següents principis i objectius d'aquesta declaració:

1. El desenvolupament turístic s'haurà de fonamentar sobre criteris de sostenibilitat, és a dir, ha de ser suportable a llarg termini, viable econòmicament i equitatiu des d'una perspectiva ètica i social per a les comunitats locals.

El desenvolupament sostenible és un procés orientat, que preveu una gestió global dels

recursos amb la finalitat d'assegurar-ne la durabilitat, permetent conservar el nostre capital natural i cultural, incloent-hi les àrees protegides. Essent el turisme un potent instrument de desenvolupament, pot i ha de participar de manera activa en l'estratègia de desenvolupament sostenible. Una bona gestió del turisme exigeix garantir la sostenibilitat dels recursos dels quals es depèn.

2. El turisme hauria de contribuir al desenvolupament sostenible, integrant-se a l'entorn natural, cultural i humà, respectant els equilibris fràgils que caracteritzen moltes destinacions turístiques, en particular a illes petites i àrees ambientalment sensibles. L'activitat turística haurà de preveure una evolució acceptable respecte a la seva incidència sobre els recursos naturals, la biodiversitat i la capacitat d'assimilació dels impactes i residus produïts.

3. L'activitat turística ha de considerar els efectes induïts sobre el patrimoni cultural i

els elements, activitats i dinàmiques tradicionals de les comunitats locals. El reconeixement d'aquests factors locals i el suport a la seva identitat, cultura i interessos, han de ser referents obligats a la formulació de les estratègies turístiques, especialment als països en vies de desenvolupament.

4. La contribució activa del turisme al desenvolupament sostenible pressuposa necessàriament la solidaritat, el respecte mutu i la participació de tots els actors implicats en el procés, tant públics com privats. Aquest consens s'ha de fonamentar amb mecanismes eficaços de cooperació a tots els àmbits: local, regional, nacional i internacional.

5. La conservació, la protecció i la valoració del patrimoni natural i cultural, representa un àmbit privilegiat per a la cooperació. Per part de tots els responsables, aquesta actitud implica un autèntic repte d'innovació cultural, tecnològica i professional, que a més exigeix realitzar un gran esforç per crear i desenvolupar instruments de planificació i de gestió integrats.

6. Els criteris de qualitat orientats a la preservació de la destinació turística i a la capacitat de satisfacció del turista, determinats conjuntament amb les comunitats locals i fonamentats amb els principis del desenvolupament sostenible, haurien de ser objectius prioritaris en la formulació de les estratègies i projectes turístics.

7. Per participar en el desenvolupament sostenible, el turisme s'ha d'assentar sobre la diversitat d'oportunitats ofertes per l'economia local, garantint la seva integració i

contribuint positivament al desenvolupament econòmic local.

8. Tota opció de desenvolupament turístic ha de repercutir de manera efectiva a la millora de la qualitat de vida de la població i incidir en l'enriquiment sociocultural de cada destinació.

9. Els governs i autoritats competents, amb la participació de les ONG i les comunitats locals, hauran d'emprendre accions orientades a la planificació integrada del turisme com a contribució al desenvolupament sostenible.

10. Reconeixent que la cohesió social i econòmica entre els pobles del món és un principi fonamental del desenvolupament sostenible, és necessari impulsar mesures que permetin un repartiment més equitatiu dels beneficis i càrregues produïdes pel turisme. Això implica un canvi en els models de consum i la introducció de mètodes de fixació de preus que permetin la internacionalització de les despeses ambientals.

Els governs i les organitzacions multilaterals haurien de prioritzar i reforçar les ajudes directes o indirectes als projectes turístics que contribueixin a la millora de la qualitat medi ambiental. En aquest marc, és necessari investigar en profunditat sobre l'aplicació d'instruments econòmics, jurídics i fiscals internacionalment harmònics que asse-

gurin l'ús sostenible dels recursos en matèria turística.

11. Les zones vulnerables des del punt de vista ambiental i cultural, tant les actuals com les futures, hauran de rebre prioritat especial en matèria d'ajuda financera i cooperació tècnica al desenvolupament turístic sostenible. També han de rebre tractament especial les zones degradades pels models turístics obsolets i d'alt impacte.

12. La promoció de formes alternatives de turisme coherents amb els principis del desenvolupament sostenible, així com el foment de la diversificació dels productes turístics, constitueixen una garantia d'estabilitat a mig i llarg termini. Per perseguir aquesta finalitat és necessari assegurar i reforçar de manera activa la cooperació regional, particularment en el cas de petites illes i àrees de major fragilitat ecològica.

13. Els governs, la indústria turística, les autoritats i les ONG responsables del turisme hauran d'impulsar i participar en la creació de xarxes obertes d'investigació, difusió, informació i transferència de coneixements en matèria de turisme i tecnologies turístiques ambientalmente sostenibles.

14. La definició d'una política turística de caràcter sostenible requereix necessàriament el suport i promoció de sistemes de gestió turística ambientalment compatibles, d'estudis de viabilitat que permetin la transformació del sector, així com la posada en marxa de projectes de demostració i el desenvolupament de programes en l'àmbit de la cooperació internacional.

15. La indústria turística, en col·laboració amb els organismes i ONG amb activitats relacionades amb el turisme, haurà de dissenyar els marcs específics d'accions positives i preventives que garanteixin un desenvolupament turisme sostenible, establint programes que donin suport a l'execució de les esmentades pràctiques. Realitzaran el seguiment dels esdeveniments, informaran dels resultats i intercanviaran experiències.

16. S'haurà de tenir una especial atenció al paper del transport i els seus efectes sobre el medi ambient en l'activitat turística, així com en el desenvolupament d'instruments i mesures orientades a reduir l'ús d'energies i recursos no renovables, fomentant el reciclatge i la minimització de residus a les instal·lacions turístiques.

17. Amb la finalitat que el turisme pugui ser una activitat sostenible, és fonamental que s'adoptin i es posin en pràctica codis de conducta que afavoreixin la sostenibilitat per part dels principals actors que intervenen en l'activitat, en particular pels membres de la indústria turística. Aquests codis poden constituir instruments eficaços per al desenvolupament d'activitats turístiques responsables.

18. S'hauran de posar en pràctica totes les mesures necessàries amb la finalitat de sensibilitzar i informar el conjunt de les parts implicades a la indústria del turisme, ja sigui en l'àmbit local, nacional, regional o internacional, sobre el contingut i els objectius de la Conferència de Lanzarote.

RESOLUCIÓ FINAL

La Conferència Mundial de Turisme Sostenible considera imprescindible fer públic els següents punts:

La Conferència recomana als governs estatals i regionals formular, amb caràcter d'urgència, plans d'acció per a un desenvolupament sostenible aplicats al turisme, en consonància als principis formulats en aquesta carta.

La Conferència acorda elevar al secretari de les Nacions Unides la Carta del Turisme Sostenible amb la finalitat que pugui ser assumida pels organismes i agències del sistema de les Nacions Unides, així com per organitzacions internacionals amb acords de cooperació amb les Nacions Unides, per ser sotmesa a l'Assemblea General de les Nacions Unides.

Font: <http://www.insula.org>

Dades del Baròmetre OMT del Turisme Mundial www.world-tourism.org

S'ha extret de Clark-Carter, D. (2002)

